

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

III РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 32

София, срѣда, 5 февруарий

1930 г.

36. заседание

Вторникъ, 4 февруарий 1930 година.

(Открито отъ председателя А. Цанковъ, въ 16 ч. 13 м.)

Председателъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ г. г. народни представители: Абаджиевъ Йорданъ, Апостоловъ Драгомиръ, Бомбовъ Иванъ, Бояджиевъ Стефанъ, Бурилковъ д-ръ Владимиръ, Вълчовъ Вълчо Даскаловъ, Георгиевъ Стойчо, Думановъ д-ръ Никола, Енчевъ Георги, Желъзовъ д-ръ Димо, Каранешевъ Димитъръ, Кацковъ Левъ, Кожаклиевъ Колю, Кулишевъ Георги, Лулчевъ Коста, Майеръ Хинекъ, Малиновъ Александъръ, Манасиевъ Добри Давидъ, Митовъ Генко, Мустафовъ Кара-Али, Мушановъ Никола, Недѣлковъ Иванъ Петровъ, Никифоровъ Стоянъ, Николаевъ Йовчо, Николовъ д-ръ Борисъ, Орошакъ д-ръ Хараламби, Петевъ Вичо, Петровъ Аврамъ Стояновъ, Такевъ д-ръ Владимиръ, Топаловъ Недѣлко, Търкаланозъ Никола, п. Цвѣтковъ Кръстю, Шиваровъ Маринъ, Яневъ Димитъръ и Яневъ Сотиръ)

Народниятъ представителъ г. Тодоръ п. Тончевъ, замѣстникъ на починалия народенъ представителъ Рангелъ Барбанакъ, ще положи клетва. Моля г. Тончевъ да излѣзе напредъ.

(Свещеникъ протонерей Иванъ Писевъ подвежда подъ клетва народния представителъ Тодоръ п. Тончевъ)

Съобщавамъ, че председателството на Камарата е решило отпуски на следнитъ народни представители:

На г. Хюсеинъ х. Галибовъ — 2 дена;

На г. Георги Казанаклиевъ — 2 дена;

На г. Георги Енчевъ — 2 дена;

На г. Еминъ Агушевъ — 2 дена;

На г. Петъръ Цвѣтковъ — 1 день;

На г. Вичо Петевъ — 2 дена;

На г. Димитъръ Нейковъ — 4 дена;

На г. Димитъръ Ивановъ II — 5 дена;

На г. Иванъ Петровъ Недѣлковъ — 10 дена;

На г. Хинекъ Майеръ — 2 дена и

На г. Никола Андреевъ — 1 день.

Съобщавамъ на Събранието, че сѣ постѣпили следнитъ питання:

Отъ народния представителъ г. Герасимъ Ангеловъ къмъ г. министра на правосѣдието, съ което пита, последниятъ нѣма ли намѣрение да вземе мѣрки относно стопанската криза, като внесе законопроектъ за мораториума и несѣстоятелността.

Отъ народнитъ представители г. Георги Марковъ и Иванъ п. Янчевъ къмъ г. министъръ-председателя и министъръ на вътрешнитъ работи — по поводъ на една речъ на г. министра на благоустройството г. Славейко Василевъ въ гр. Ямболъ, питатъ, какви данни има правителството относително връзките на Земледѣлския съюзъ въ чужбина, разбира се, материални връзки.

Г. Марковъ (з. в.): Съвсемъ не е тъй. Питаме, какво общо има съ истината онова, което правителствената преса и редица изявления на отговорни фактори хвърлятъ по адресъ на Земледѣлския съюзъ, и може ли така безразборно да се говорятъ работи, които само злоупоставятъ една партия и отегчаватъ политическия животъ на страната.

И. Гавалюговъ (д. сг): Гузенъ негоненъ бѣга!

А. Пиронковъ (д. сг): (Къмъ Г. Марковъ) Значи, не умѣешъ да напишешъ туй, за което питашъ.

Председателъ: Тия две питання ще бѣдатъ изпратени на надлежитъ г. г. министри, за да отговорятъ.

Съобщавамъ на Събранието, че е постѣпило отъ Министерството на външнитъ работи и на издѣданията предложение за одобрение на подписаната въ Анкара, на 23 декемврий 1929 г., конвенция за предаване между България и Турция (Вж. прил. Т. I, № 35)

Постѣпило е сѣщо отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда предложение за даване изключителното право на Корнелисъ Бринкъ, холандски подданикъ, временно живущъ въ София, да търси петролъ за единъ периодъ отъ 4 години въ Бобовдолския каменновѣгленъ басейнъ (Вж. прил. Т. I, № 36).

Постѣпилъ е отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда законопроектъ за измѣнение и допълнение на чл. 5 отъ закона за признаване права на индустриална концесия за тъкачество на копринени платове на Кузма Чековъ отъ гр. София, приетъ отъ XIX-то обикновено Народно събрание, трета редовна сесия, на 24 февруарий 1923 г., измѣненъ съ законъ, гласуванъ и приетъ отъ XXI-то обикновено Народно събрание, четвърта редовна сесия на 23 мартъ 1927 г., сѣщо измѣненъ съ законъ, приетъ отъ XXII-то обикновено Народно събрание, презъ втората му редовна сесия на 8 мартъ 1929 г., прехвърлена съ решение на индустриалния съветъ отъ 23 априлъ 1929 г., протоколъ № 14 върху Франко-българското акционерно дружество за точене на коприна и тъкачество на копринени платове, съ централа Лионъ, Франция, и клонъ въ гр. София. (Вж. прил. Т. I, № 37)

Тия предложения и този законопроектъ ще бѣдатъ раздадени и поставени на дневенъ редъ.

Пристъпваме къмъ първа точка отъ дневния редъ — продължение разискванията по предложението за одобрение на подписанитъ въ Хага на 20 януарий 1930 г. спогодби относително уреждането на въпроса за българскитъ репарации и за българскитъ имоти, секвестирани въ Ромъния.

Има думата народниятъ представителъ г. Петъръ Тодоровъ.

П. Тодоровъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ искамъ да направя нѣколко бележки въ връзка съ конвенцията, която е сложена на разглеждане. Ще направя нѣколко сѣждения, които се породиха у менъ отъ речитъ на двамата министри.

Въ нашия печатъ конвенцията се разглежда доста дълго време. Тя бѣше предметъ на специални речи. Нѣкои, като следѣха различнитъ фази, презъ които преминаха преговоритъ — защото самата конвенция стана известна сега наскоро — считаха отъ резултатитъ, които бѣха се добили преди нѣколко седмици, че това е едва ли не единъ погромъ за нашитъ стопански и финансови интереси, че резултатитъ сѣ съвършено незадоволителни и, вследствие на това, жертвитъ, които е понесло нашето финансово и народно стопанство, сѣ или евентуално, по право казано, ще бѣдатъ извънредно голѣми.

Г-да! Азъ не съмъ на мнение — сѣдено спокойно, възможно безпристрастно — че постигнатитъ резултати сѣ

толкова малки, за да могат да бъдат характеризирани така силно от известни срѣди. И по тая причина азъ ще искамъ за моментъ да се спра на едно събитие отъ международно значение, което ни очертава особенитѣ психологически и политически условия, при които се водиха изобщо репарационнитѣ борби.

Вие си спомняте неотдавна голѣмия двубой между представителитѣ на великитѣ държави победителки — не страни, върху които тегнатѣ излишни подозрения, клевети, ненавистъ, злоба. Когато преди нѣколко месеца стана въпросъ да се направи едно ново разпредѣление на сумитѣ, които голѣмитѣ държави трѣбваше да получатъ отъ победенитѣ, вие си спомняте, г-да, съ каква страсть, съ каква енергия, бихъ казалъ даже, съ каква бруталностъ представителитѣ на най-богатата европейска държава отстоя нейнитѣ интереси. Азъ нѣма да ви припомнявамъ оня трагиченъ моментъ, когато въ мирната Хагска конференция — тамъ, гдето винаги се говори за филантропия и за свѣтъ — трѣбваше да се трошатъ маси, за да се подчертае, че богатата Британия има право на единъ по-голѣмъ пай отъ международнитѣ репарации.

Г. г. народни представители! И това се съвоши не толкова, защото бѣше абсолютно необходима една малко по-голѣма златна фракция отъ общия репарационенъ фондъ на тая мирова империя; може би то се направи повечко отъ престижъ и отъ едно управление, което не е реакционно, което не минава за ултракапиталистическо, едно управление, което има начело представителитѣ на английската работническа класа.

Г. г. народни представители! Ето защо, когато ще разглеждаме единъ въпросъ отъ такова грамадно значение, ние не трѣбва да изхождаме отъ нашъ тѣсенъ личенъ субективизмъ, отъ нашитѣ, бихъ казалъ, даже партийни или фракционни настрояния. И като подчертавамъ значението на борбата, която се води за отстояването на националнитѣ интереси, азъ, разбира се, не съмъ и отъ тия, които считатъ, че това, което сме извоювали, е последното, което е могло да се извоюва, че то е нѣщо епохално. Затова ще ми позволите да се спра малко по-подробно на международната основа, на която се водиха тия борби и на която се постигнаха тия резултати.

Г. г. народни представители! По тия съображения азъ твърдя, че всички ония петиции, всички ония желання, всичкитѣ ония демонстрации, които се вършиха съ целъ да се премахне изцѣло репарационниятъ платежъ на България, не можеха да доведатъ до унищожаване на репарационнитѣ платежи.

Какво собствено е постигнато и какъ то е постигнато? Мене ми се струва, че на това ще си отговоримъ по-спокойно и по-добре, по-обективно, ако ние се спремъ за малко върху нашата репарационна история.

Договоротъ — цифритѣ ви сѣ достатъчно известни, за да нѣма нужда да ги излагамъ подробно — ни задължаваше да платимъ 2 1/4 милиарда златни франка съ великодушната лихва 5%. Въ 1920 г. и 1921 г. ние трѣбваше да плащаме, споредъ първоначалнитѣ смѣтки, по 22 1/2 милиона лева златни, а следващитѣ години по 134 милиона лева златни. Азъ нѣма да уморявамъ вашето внимание съ други по-близки дати, когато отъ насъ се изискваха по-малки суми, защото насъ ни интересува епоха, интересува ни периодъ години, които сѣ непосредствено по-близки до тая дата.

134 милиона лева златни ежегодно! Цифри, безспорно, несериозни, изразъ на едно безкрайно озлобление на една военна или следвоенна епоха. Нѣкои отъ васъ си спомнятъ борбитѣ, преговоритѣ, съглашенията и решенията, които се вземаха въ този периодъ години. Ноти една отъ друга по-заплашителни, предупреждения най-страшни се отправяха отъ Междусъюзническата комисия, която желаше колкото е възможно по-скоро да се впише въ държавния бюджетъ първата рата за изплащане репарационнитѣ задължения.

Г. г. народни представители! Азъ не искамъ да кажа, че никой отъ тия, които управляваха тогава, не обръщаше внимание на тия сериозни предупреждения. Често пѣти трѣсѣкъ и грѣмъ имаше въ тия иначе куртоазно написани ноти. Обаче две години изгесоха, и въ държавния бюджетъ не можеше да се впише и най-дребната сума за погасяване на репарационнитѣ задължения, защото бѣше очевидно, че това е невъзможно. И затова, когато се получиха последнитѣ предупреждения — че едва ли не ще се пристѣпни къмъ по-сериозенъ начинъ на действие, да не кажа екзекуция на държавнитѣ финанси — въ това време нѣкои отъ управляващитѣ правѣха спокойно своитѣ разходки изъ Чамъ-кория — покойниятъ Стамбулѣйски. (Оживление всрѣдъ земледѣлцитѣ) Г. г. народни представители! Цифрата бѣше толкова голѣма, тя бѣше така непоносима за нашето бюджетно стопанство, што

не оторизираниятъ министъръ, не представителитѣ на държавната хазна, не директорътъ на държавнитѣ дългове, достатъчно бѣше единъ счетоводителъ, който събира цифритѣ на редовнитѣ годишни постѣпления по държавния бюджетъ, за да отговори на господата, когато искаха тия фантастични суми: „Вие желаете за 1922 г. 134 милиона лева златни, но ние не можемъ да ги платимъ“. — Защото по тогавашния курсъ на българската, респективно на чуждата валута, тия 134 милиона златни лева се равняваха на 3.620.000.000 наши лева.

Г. г. народни представители! Цѣлиятъ приходъ по бюджета за 1922 г. възлизаше само на 2 милиарда лева. Ако ние се съгласѣхме — ако, разбира се, това бѣ възможно — една година да се не разходва отъ държавния приходъ нито една стотинка за многобройнитѣ държавни нужди на едно съсипано отъ войната стопанство — а ние тогава, спомняте си, нѣмахме никакви извънредни приходи — ако можеше да се допусне той държавенъ и стопански парадоксъ, тогава ние пакъ трѣбваше да се адресираме къмъ Комисията по репарациитѣ, която не бѣше единъ обикновенъ ексекутивенъ органъ, който бѣше дошелъ тукъ само да събира репарации, но същевременно и финансовъ органъ, който трѣбваше да дири срѣдства, за да могатъ да се изплатятъ тия репарации, казвамъ, ако ние се съгласѣхме да удовлетвориравъмъ тоя политически креансъ на съглашението отъ 3.620.000.000 л., пакъ трѣбваше да ни се каже откъде да намѣримъ нови 1.600.000.000 л., за да платимъ тая сума, която се искаше тогава отъ насъ.

По тия причини, г. г. народни представители, презъ двѣтъ години не се внесе абсолютно никаква вноска, и самата комисия по репарациитѣ счете за нужно да ходатайствува за облекчение, като представи единъ новъ проектъ, единъ новъ планъ, по който да може най-после да се пристѣпи, макаръ съ малки начални вноски, къмъ изплащане на тоя страшенъ, фантастиченъ дългъ. И тогава затѣ настѣпи епохата на раждане на прочутитѣ траншъ А и траншъ Б, като комисията по репарациитѣ каза: „1.700.000.000 златни ще се изплащатъ следъ нѣколко десетки години. Това е една сума, която нѣма да тегне непосредствено върху държавния бюджетъ, нѣма да ви създава никакви грижи. Обаче, другата сума, крѣгло 550.000.000 златни по траншъ А, ще почнете да я изплащате веднага съ една човѣколюбива лихва отъ 5%.

Г. г. народни представители! Траншъ А и траншъ Б често пѣти сѣ играли голѣма роля въ нашия политически и общественъ животъ и често пѣти сѣ били използвани като срѣдства — не искамъ да ги характеризирамъ какви — въ нашитѣ преговори съ чужбина. Азъ искамъ да се спра за малко на тѣхъ.

Казва ни се: „По траншъ А за 1932-та година вие ще платите 20.000.000 златни франка; за 1935-та година — 34.000.000 златни франка, а за последващитѣ години — по 44.000.000 златни франка“. Значи траншъ А ще се изплати, споредъ тѣхната последна смѣтка, или по право, споредъ тѣхния последенъ планъ, въ разстояние на 60 години — не искамъ да кажа къмъ второто сътворение на свѣта, но въ всѣки случай срокътъ бѣше доста голѣмъ — а траншъ Б ще почне да се изисква отъ 1953 г. нататѣкъ. И затова често пѣти траншъ Б се произнасяше въ чужбина особено и тукъ като единъ тайнственъ талисманъ като една страшна сила, която гнети умоветѣ въ България, която смазва стопанството на нашата държава, която грози съ руниране, съ разстройство финанситѣ на нашата страна.

Г. г. народни представители! Ако погледнемъ малко по-спокойно на тази цифра, на този срокъ, който е даденъ за изплащане на тия 1.700.000.000 златни франка, ние ще трѣбва да отбележимъ, че това въ сѣщностъ бѣше една глупостъ, и ако си позволимъ въ случая да употребимъ израза на Рабле, това е една дебела глупостъ. Кой сериозенъ човѣкъ, кой обикновенъ стопанинъ, кой икономистъ съ здравъ разумъ може да допусне — азъ ще цитирамъ следъ малко нѣколко цифри — че една държава като България, която загуби чернозема въ Добруджа, която загуби интензивнитѣ култури на юга и която излѣзе така дълбоко разорена и изцѣло раздрусана въ всички стави на своето обществено стопанство, ще бѣде въ положение да изплати този Монбланъ злато, съ който нѣкои въ чужбина по-нѣкога мислѣха да постигватъ известни резултати? И азъ ще отворя тукъ една малка скоба, защото често пѣти съмъ билъ предметъ на укоръ. Когато въ 1923 г. имахъ честта за известно време да ръководя единъ сервизъ отъ нашата страна, отъ нашето стопанство, когато трѣбваше да се срещна съ представителя на Репарационната комисия и той ме запита: „Призivate ли вие договора, който се сключи отъ предшествувания кабинетъ, съ траншове А и Б и плана за изплащане на репарационнитѣ вноски“, азъ го запитахъ: а Вие върватъ ли, че това може да се осъществи? „Oui c'est vrai, mais“. „Да, това е празо, но“...

Щомъ това е може би право и щомъ има голѣмото условно „mais“, т. е. „но“, ще дойде време, и това време нѣма да бѣде далечъ, когато и ние ще кажемъ да, но . . . Защото, г. г. народни представители, не бѣше време за нови договори и за нови трансакции. Вѣрно е, че тогава — да прощаватъ г-дата тамъ (Сочи земледѣлцитѣ) — оранжевата гвардия си бѣше заминала вече по бѣли гащи къмъ своитѣ депа, къмъ своитѣ родни мѣста, но никой не знаеше тогава какво се подготвя отъ болшевизма въ нашата държава — а впоследствие се видѣ, че нанстина нѣщо сериозно се е готвило и защото, още повече, не се знаеше какво се мисли отъ известни настрѣхнали дивизии на нѣкои граници на България. Азъ отбелязвамъ това, защото често пѣти се изтъква, че ние сме пропуснали единъ голѣмъ, единъ важенъ моментъ да вземемъ токущо сключената конвенция отъ едно нормално редовно правителство на България да я атакуваме, за да се създадатъ още по-голѣми компликации. (Възражения отъ земледѣлцитѣ).

Азъ правя тази бележка, повечето историческа, която може би нѣма непосредствено съприкосновение съ въпроса, който ни занимава, за да ви кажа, че траншъ Б за мене е билъ всѣкога едно — нанстина, въ разстояние само на нѣколко години — изгнито плашило и на него азъ не съмъ отдавалъ никакво значение. Това е една преждевременна реликва, това е печаленъ остатъкъ отъ голѣмата ненавистъ и отъ чувството на отмъщение, на злоба, на реваншъ, който ни завеща войната. Защото, колкото да предполагаме ние, че стопански ще се развиваме, че доходитѣ на държавната хазна ще се увеличаватъ, че ще се подпомогнатъ стопанскитѣ клонове въ нашата държава и, главно, че по-голѣми доходи ще даватъ тѣ, никой пѣтъ не можемъ да дойдемъ до едно такова цѣлтущо положение на нашата страна, за да допустнемъ, че ще може да изплатимъ съ редовни постѣпления на държавната хазна 1 милиардъ и 700 милиона златни лева.

Но, г. г. народни представители, не въ 1960 г., когато много отъ насъ тукъ нѣма да се занимаватъ съ подобни въпроси, не въ нѣкоя по-далечна дата, но само въ 1934 г., докогато, надѣвамъ се, още Демократическиятъ сговоръ ще управлява, . . . (Веселостъ)

Г. Марковъ (з. в): Самъ се смѣе, защото не вѣрва.

П. Стайновъ (д. ср): Той на васъ се смѣе.

Н. Стамболиевъ (з. в): Това е вече много сериозно!

П. Тодоровъ (д. ср): Въ 1934 г. предполагамъ, най-после, ние ще уредитѣ тѣзи въпроси — . . . ние трѣбваше да платимъ по траншъ А 44 милиона златни лева, значи 1.200.000.000 л. по този дългъ на отмъщение. И това не е обикновенъ, редовенъ, чуждъ заемъ, сключенъ при нормални условия — пари, вземени да построимъ желѣзници и пристанища, да възстановимъ нашето стопанство и за други нѣкои творчески инициативи. Това е едно политическо задължение. Къмъ тия 1.200.000.000 л. трѣбва да се прибавятъ още 1 милиардъ лева най-малко за анюитети, пенсии и др. подобни. Това сжъ 2.200.000.000 л. — азъ не искамъ да кажа повече, а цифрата може да бѣде и по-голѣма — отъ 7.000.000.000 л. бюджетъ, който, поради особения характеръ на нашето стопанство, на нашето земледѣлие, не така бързо увеличава своитѣ редовни постѣпления — нѣма защо да се спираме на това и да правимъ разсждения — и освенъ това тия приходи постѣпватъ често несигурно, поради характера на нашето земледѣлско производство. Като народенъ представителъ, безспорно, ще гласувамъ този държавенъ бюджетъ, но азъ ще трѣбва да отдѣля отъ него 2 и половина милиона лева минимумъ — 44.000.000 златни лева плюсъ това, което преди малко казахъ, анюитетитѣ на държавния дългъ. Ние ще трѣбва да платимъ, следъ като сме преживѣли опустошенията на войнитѣ, следъ като сме имали толкозъ териториални загуби и — което е най-важно и на което искамъ да обърна вашето внимание — следъ като сме платили вече по 27 различни члена отъ договора за миръ 6.000.000.000 л. репарационни, окупационни и всевъзможни други разходи и 18.000.000.000 л., които сме дали, за да погасимъ презъ изтеклия периодъ отъ войнитѣ анюитети по старитѣ наши задължения, предвоеннитѣ консолидирани задължения, и да не кажа още нѣколко милиарда лева, които коштува разрушеното оржие. 20.000.000.000 л. сжъ изтѣзли отъ народното стопанство, които държавната хазна е намѣрила и пратила въ чужбина! Представявате ли си, г. г. народни представители, какво значи едно първобитно селско стопанство да отдѣли 20.000.000.000 л. въ разстояние само на 12 години, бихъ казалъ, въ разстояние на по-малко отъ 12 години? И следъ това вамъ да ви кажатъ: „Ще платите 44.000.000 златни лева по траншъ А!“

Очевидно е, че това бѣше невъзможно, очевидно е, че това трѣбваше да се измѣни, защото безумията, г. г. народни представители, не могатъ да траятъ вѣчно. Сами чужденцитѣ, когато уреждаха нашитѣ дългове, и когато правѣха допълнителнитѣ клаузи за изплащане на нашитѣ репарационни вноски, видѣха, че е абсолютно невъзможно да се осществи на дѣло това, което тѣ желаеха въ началото. И заради това, следъ като се отказаха отъ първоначалнитѣ вноски, които преди малко посочихъ, следъ като разпредѣлиха нашитѣ задължения на траншъ А и траншъ Б, тѣ почнаха съ една съвършено скромна репарационна вноска отъ 5 милиона златни лева, г-да, които съставляваха съвършено малкъ процентъ само отъ лихвата на неплатенитѣ репарационни задължения. Това е първиятъ признакъ още тогава, че господата, които бѣха тукъ и които бѣха натоварени да прилагатъ тѣзи страшни договори, напълно съзнаха, че е абсолютно невъзможно отъ България да се искатъ такива колосални суми. Често пѣти се говори тукъ за еволюция на свѣстѣта, на съзнанието, за пробудилата се човѣщина въ известни срѣди. На това ли или на нѣкои други причини се дължи тая склонность на Европа да пристѣпи къмъ ревизирането на военнитѣ договори дотолкова, доколкото засѣгатъ финансови задължения — това не е важно; важното е, че ние се намираме въ една епоха, когато това се продиктува и сме на пѣтъ да го осществимъ.

Мене ми се струва, г-да, че интереситѣ на чуждитѣ държави, тѣхнитѣ, бихъ казалъ, материали и държавни интереси, наложиха да се пристѣпи, колкото е възможно по-скоро, къмъ осществяването на новитѣ планове за репарационнитѣ изплащания. И вмѣсто навѣсенитѣ чела на господата, които диктуваха първоначалнитѣ условия за миръ въ разнитѣ градове на победителитѣ, на тѣхно мѣсто се яви банкерътъ, дѣловата глава, практичниятъ човѣкъ, човѣкътъ на гешефта, който предпочита да вземе нѣщо, което е сигурно, нѣщо, което не е съмнително, не е политическа креанса, но което може съ по-голѣма положителность да се прибере въ касата или да се котира. Вие знаете какво значи политическо задължение. Това е разстроена валута. И вследствие на това ние виждаме, че нескончаемитѣ комбинации съ фантастични, съ безочливи суми се сведоха къмъ едни по-разумни цифри. Защото, г. г. народни представители, следъ войнитѣ ние пристѣпуваме на едни нови факти, на едни условия, които не могатъ да се игнориратъ. Това е преди всичко безработицата, това е спрѣлиятъ експортъ, това сжъ новитѣ митни бариери, това сжъ несигурнитѣ частноправни задължения. Защото тогава, когато въ бюджетитѣ на известни държави се вписватъ грамадни политически задължения, безспорно е, че страдатъ и ония кредитори, които сжъ давали своитѣ пари за други цели преди войнитѣ. Това е единъ сбеднѣлъ континентъ. По тия причини ние виждаме, че се явява вече новъ духъ, така наречениятъ духъ на Локарно. Господата се явяватъ и казватъ: „Оставете старитѣ договори; не се касаетъ да жертвуваме територии; не се касаетъ да ги измѣняваме въ тая мжчноизмѣнима частъ. Въпросъ е да се откъсне нѣщо отъ съмнителния политически платѣжъ; въпросътъ е да се стигне до едно споразумение, което би ни вдѣхнало вѣрата, че ще можемъ за по-дълго време да го смѣтаме за абсолютно положително, че надъ него не витаятъ разни съмнителни за насъ членове отъ договора въ Ньойн. И вследствие на това ние видѣхме, че инициативата за окончателното разрешение на тоя въпросъ излѣзе отъ държави, откъдето се смѣташе първоначално, че ще чувствуваме само гнетъ и, бихме казали, само преследване.

Г. г. народни представители! Азъ не зная доколко зъ тия съображения на чужденцитѣ — съображения отъ чисто материаленъ характеръ — не е играло известна роль и съзнанието, че тия две държави — България и Германия — не могатъ да бждатъ окончателно простѣрни на земята, че едната съставлява основна опора на Централна Европа, на континента, а другата все пакъ е единъ малкъ, но въ нѣкои моменти отъ живота на народитѣ значителенъ факторъ на друга частъ на земята, и че както едната, така и другата допринесоха извънредно много за успокояването на свѣта. Защото едната не допушта червената главия на руския болшевизмъ, на комунизма — който, по теорията на старитѣ марксисти, трѣбваше да се появи именно тамъ, гдето има най-голѣмо разорение, гдето има най-голѣмъ пролетариатъ — а другата, а България, сжщо бѣше единъ вѣренъ стражъ на буржоазна, на капиталистическа Европа. Безспорно, това не се казва, то не се признава, то не се шумно прокламира, но настѣпватъ моменти, когато въ тоя чисто материаленъ, банковъ балансъ на голѣмитѣ държави и на голѣмитѣ финансови групи се взематъ въ съображение и известни исторически факти, които сжъ доста много подпомогнали за успокоението на свѣта.

Х. Калайджиев (раб): Това е най-важното съображение.

П. Тодоров (д. сг): Г. г. народни представители! Тази е — с няколко думи казано — голѣмата, смѣя да кажа, широка европейска рамка, въ която сѣ се разрешавали тия извънредно важни и извънредно заплетени въпроси. Азъ нѣмамъ намѣрение да се спирамъ и да правя сравнение между последнитѣ решения, които се вземаха въ конференцията въ Хага относно Германия, Унгария и Австрия, отъ една страна, и България, отъ друга — това сѣ, споредъ мене, несъизмѣрими величини — защото при всѣко едно решение сѣ влияли толкова много отдѣлни, самостоятелни, а понякога и преплетени фактори, щото никой не може да ги подведе подъ еднакъвъ знаменателъ. Има държави, които сѣ подъ патронажа на Европа — и въ това има чисто политически елементъ. Има държави, които иматъ единъ специаленъ режимъ, които не плащатъ нищо, не благоволяватъ да платятъ нищо. Има държави — трѣбва да признаемъ — които сѣ се борили доста енергично, проявили сѣ една голѣма воля и по-голѣмъ темпераментъ въ борбата. Въ всѣки случай това сѣ едни отдѣлни въпроси, които заслужаватъ да се проанализиратъ, но тѣ не влизатъ, така да се каже, въ кръга на моитѣ кѣси бележки, които искамъ да направя.

Освенъ общитѣ, голѣми факти, които влияха за провалянето на тия страшни, на книга написани задължения, имаше и едни чисто специални причини, чисто вътрешни причини, отъ друго естество, при които се развиваше борбата по репарациитѣ — борбата между нашитѣ делегати и чуждитѣ представители въ Хага: това сѣ стопанскитѣ причини, това е особеното икономическо положение, това е изключителниятъ финансовъ моментъ за страната.

Г. г. народни представители! Траншъ А и траншъ Б оставатъ, бихъ казалъ, вече въ историята; тѣ представляватъ преминали грижи. Обаче единъ траншъ — тоя на нашето стопанско положение, при което се водѣше тая борба, бихъ казалъ — е единъ постояненъ, е единъ много важенъ обектъ, който заслужава да ангажира всички наши грижи. И въ България затъ отдавна промишлени съсловия, срѣди на заинтересовани отъ тия борби сѣ чисто политически характеръ, които често пѣти могатъ да се водятъ около подобни преговори, съсловия, компетентността на които е безспорна и които съставляватъ нервитѣ на нашата стопанска структура, казватъ: „Оставете тия ваши траншове А и Б; спрете сѣ вашитѣ репарации! Погледнете гдето сме, насочете вашето внимание въ малко по-друга посока. Милионъ повече или по-малко — това е безспорно важно, защото това не е една годишна креанса, защото това ще се плаща презъ много години, защото то съставлява въ края на краищата една значителна сума, която при тия изсушени корени на нашето стопанство не е отъ второстепенно и третостепенно значение; най-последно обрънете внимание на това, което днесъ се върши!“

Би могло въ тоя духъ да се продължи тѣхната аргументация. Вие можете да кажете въ Хага: „Данѣцитѣ ни сѣ голѣми, извънредно голѣми: 700 — 800 милиона лева прѣкъ данѣкъ имаме, който сѣ глобитъ за закъснение достига понякога до милиардъ. Това е една извънредно голѣма цифра за нашето неразвито селско стопанство“. — Тѣ ще ви кажатъ: „Обложете работния добитѣкъ, който не е обложенъ“. — За кое не се намира аргументация? Кой не е въ състояние да измисли мотиви тогава, когато трѣбва да защити своята теза, безразлично дали тя е права, безразлично дали препорѣчванитѣ срѣдства сѣ възможни и допустими отъ гледища на стопанскитѣ интереси и финансовото устройство на държавата? Вие можете да кажете, че постѣпленията отъ прѣжитѣ данѣци, въпрѣки всичкото желание на респективнитѣ фискални органи, намаляватъ, закъсняватъ, не отъ нежелание да се плати, не отъ нежелание на фискалния агентъ да езекутира, за да ги събере. Напр., отъ 470.000.000 л., постѣпили по-миналата година, до 1 ноември, ставатъ 450.000.000 л. миналата година, а днесъ сѣ 405.000.000 л. Това не характеризира, г-да, една задремалостъ въ финансовата администрация — нѣма министъръ въ нашата държава, когато бюджетътъ е 7.000.000.000 л. банкноти, които да не иска да има на края на годината събрани поне 50 милиона лева повече, отколкото е предвидено да постѣпятъ — но то е, защото не може, защото мѣчно се събира. Вие можете да изтъкнете въ конференцията въ Хага, че срѣдната инвалидна пенсия у насъ е само 141 л. златни, но нѣма да го уважатъ. Може би ще кажатъ: „Ние не сме отговорни за това, което е докарала една минала политика на безразсѣдство и на фантазмагории“.

Г. г. народни представители! Ако вървимъ по пѣтя на тази аргументация, ние бихме могли да кажемъ даже, че

срѣдната инвалидна пенсия на сираче отъ войната е само 8 л. златни, което значи дневно единъ хлѣбъ — аргументи, които сѣ казани, които се казватъ, които се повтарятъ много отдавна, които се знаятъ и които, за голѣмо съжаление, не направиха изцѣло, разбира се, този ефектъ, който трѣбваше да направятъ. Защото азъ не познавамъ държавата, не отъ кръга на победителитѣ, но даже и отъ кръга на победенитѣ, кѣдѣто подобни категории нещастници да сѣ третирали тѣй печално — не по вината на тогава или оногава — както въ България.

Но, г. г. народни представители, само това ли е? Има аргументи отъ друго естество, много по-страшни и много по-обезпокоителни за бъдещето на нашето стопанство, на нашата държава изобщо, като самостоятелна единица. Ние можемъ да кажемъ, че бюджетътъ за тази година предвижда, по сервиза на държавнитѣ дългове, сѣ известни допълнителни платежи, 152.000.000 л. златни, а това значи крѣгло 44% отъ редовнитѣ приходи на царщината. Ами да споменавамъ ли за нашитѣ консолидирани дългове отъ преди войната, погашенията по които, въ каквато и бавна скала да се движатъ, ще дойдатъ до тамъ, че ще изощрятъ окончателно коренитѣ на нашето производство.

Г. г. народни представители! Не сѣ само тия симптомитѣ за нашето страшно обедняване, за опустошението, което става въ нашата държавна кесия. Вземете, напр., нашитѣ влогове — цифри, които сѣщо сѣ посочени, които неотдавна въ друга форма, на друго мѣсто, въ лични срѣщи сѣ изтъквани. Азъ зная, че често пѣти, когато се държатъ експозета — позволете да отворя тая малка скоба — започва се: „Г-да! Положението на нашата държава е блестящо, великолепно. Защо? Защото влоговетѣ въ тия и тия кредитни учреждения — въ популярни банки, въ земеделски каси и пр. — се увеличаватъ“. Е добре, какво ни показва статистиката за влоговетѣ преди войната и следъ войната? Въ 1911 г., напр., въ спестовнитѣ каси, гдето се влагатъ дребнитѣ спестявания на всички съсловия, влоговетѣ сѣ били 55 милиона златни лева, а днесъ сѣ само 26 милиона; въ Земледѣлската банка сѣ били 150 милиона, а днесъ сѣ само 110 милиона, и т. н. Това сѣ аргументи отъ голѣмо, бихъ казалъ, даже решаващо значение.

Какво е положението на нашата индустрия? Азъ се спирамъ на тия данни, защото тѣ сѣ изтъквани, защото тѣ могатъ още по-силно да бѣдатъ изтъквани, защото действително сѣ огледъ на тѣхъ се решаваше съдбата на нашата държава.

Нашата индустрия е вътрешна, консомативна индустрия; тя не донася доходи отъ чужбина; тя почти нищо не изнася; а тия индустрии, които изнасяха много нѣщо, почти спрѣха. Отъ вложения въ тѣхъ капиталъ 180 милиона лева, по-голѣмата частъ не е амортизирана. Основниятъ капиталъ е сѣ тежки, непоносими дихви. Много отъ тия индустриални предприятия още не сѣ се потравили отъ загубитѣ и отъ безпаричието, въ което изпаднаха следъ войната. Една официална статистика на Министерството на търговията съобщава, че отъ 55 хиляди работници 20 хиляди сѣ безработни, а може би и повече — азъ цитирамъ тая цифра, която е безспорна. Въ Габрово и Русе, нашата гордостъ — споменавамъ и Сливенъ, кѣдето отъ гайтанджийскитѣ чаркове се издигна една могѣща индустрия, подпомагана отъ Народната банка нѣкога, резултатъ на една енергична инициатива — днесъ ние виждаме, че 25-30 до 40%, ако не и по-голѣмъ процентъ отъ работницитѣ въ известни индустриални предприятия сѣ уволнени, оборотътъ спира, производството намалява, почтени, стари индустриални фирми спиратъ своитѣ платежи, даже индустриални предприятия, които работятъ сѣ свои, незаети капитали, сѣ свои собствени срѣдства, трупатъ стоки непродадени, капиталъ имобилизиранъ. Защо? Защото консомацията е намалѣла, населението е страшно обеднѣло, движение, оборотъ почти никакъвъ. Ако вземемъ, г. г. народни представители, зачетилитѣ напоследѣкъ фалити, спирания на платкитѣ, ще видимъ, че тамъ нѣма умишленостъ — много рѣдко ще видимъ измама, неморалностъ — че това е резултатъ просто на една страшна, на една небивала, на една чудовищна криза, която замайва всички.

Г. Марковъ (з. в): Това още нищо не е. По-лошо иде.

П. Тодоровъ (д. сг): Нашето земледѣлие — то не е въ по-цвѣтуещо положение. Не искамъ да кажа, че е въ трагично състояние. Преди всичко, г. г. народни представители, структурата на нашето земледѣлие, на нашето земледѣлско стопанство се много обезпокоително измѣнява. Все повече и повече се раздробява земята, сѣ все по-малѣкъ и по-малѣкъ кѣшей остава нашето стопанство, и ние стигаме до единъ парадоксъ — не зная дали другаде сѣ

ществува: много работни сили въ нашето земеделско стопанство не могат да бъдат използвани, създава се един своеобразен паразитизъм, защото двамата от 7-8 члена на семейството не могат да бъдат ангажирани изцяло, стъ началото до края на работния ден, само няколко часа те творят, създават, и вследствие на това големият дефицит от тяхната консомация се чувствуваше все по-тежко и по-тежко въ нашето отделно селско стопанство.

Х. Калайджиев: (раб): Г. Тодоров! При това положение на страната, както Вие го описвате много добре, и при 11 милиона златни франка годишно репарации, както е решен вече въпросът въ Хага, може ли тези, които са решавали въ Хага въпроса за репарациите, по съображенията, които Вие малко по-рано изтъкнахте, да спрат червената вълна? (Веселост)

П. Тодоров (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ разбира се, не съм длъжен да отговоря на един въпрос, който така набързо и случайно ми се задава, обаче мога да задоволя любопитството на уважаемия г. народен представител с следните думи: „Червената вълна“ означава въ сжщност едно основно преустройство на стопанския, на производствения редъ. Ние трябва да си зададем преди всичко големия въпрос: ще бъдем ли въ състояние при тоя редъ, наречен комунистически, колективен, където цялото производство става обществено, да гарантираме по-голям дълъ, по-голям пай блага на тези, които ще бъдат принудени да работят въ тази огромна фабрика — била тя земеделска или индустриална, това е без значение — или не?

Г. Т. Данаилов (д. сг): Защо се занимавате с него? Риков казва: „Дайте ми 5 години срокъ и азъ ще ви преустрою Русия“. Щомъ е така, да почакаме 5 години да видимъ какъ ще бъде преустроена Русия и тогава ще му отговоримъ. (Веселост срѣдъ сговориститѣ)

П. Тодоров (д. сг): Ако ние имаме нѣкой (модель), който да ни гарантира, че съ такъвъ производственъ редъ и съ такъвъ начинъ за разпредѣление на общественитѣ блага ще гарантираме на населението по-добъръ животъ, естествено е, че ние трябва тоя редъ да го насадимъ и приложимъ у насъ. Но понеже отъ опититѣ, които се направиха досега на тая основа, ние не видѣхме, благоденствието, гарантирано на народитѣ по тоя начинъ, да е по-големо отколкото при капиталистическия редъ съ всичкитѣ негови недостатѣци, които той може да има като всѣки общественъ редъ, безспорно е, че често пъти човѣкъ ще бъде принуденъ да прави компромиси на почвата на капиталистическия строй, даже и да не са те съвършено прияти.

Х. Калайджиев (раб): Е да, ама...

Отъ сговориститѣ: Стига бе! Не се обаждай тамъ!

Председателъ: (Звъни)

П. Тодоров (д. сг): Г. г. народни представители! Ако азъ се спрамъ на тия нѣколко моменти, които характеризиратъ сегашното стопанско положение на нашата държава, то е, за да изтъкна особенитѣ условия, които отъ своя страна създаватъ една особена психология въ тия, които са решавали големитѣ въпроси. Не само промѣнитѣ, които ставатъ въ устройството на нашето земедѣлие, въ устройството на нашето стопанство, но единъ обезпокоителенъ признакъ е и поевтиняването на нашитѣ земеделски произведения. Това е единъ фактъ, г. г. народни представители, отъ грамадно значение. Земеделското стопанство може да произведе единъ известенъ минимумъ блага и да получи въ своя частенъ бюджетъ една сравнително голѣма сума; но може да има изобилна реколта, може да има по-благоприятни резултати отъ новитѣ методи за производство и въ края, когато ние виждаме една умрѣла цена, една конкурентнонеспособна цена, безспорно е, че грижитѣ у насъ ще бъдатъ голѣми и бъдещето на нашата държава въ известна степенъ е застрашено.

Ние се намираме въ единъ доста характеренъ периодъ отъ развитието на нашето земеделско стопанство, когато тукъ стоятъ значителни количества храни — хубаво зърно, може би не първостепенно качество, каквото Европа консумира, но въ всѣки случай ценно, златно зърно — които не могат да се изнесатъ. Нашето зърно не може да се изнесе по различни причини, може би защото е по-сжщно отколкото е зърното на чужбина, защото тамъ се произвежда по-рационално, при машинни срѣдства, отдавна амортизи-

рани или защото тамъ са имали щастieto да иматъ по-хубава жетва; въ всѣки случай, фактъ е, че нашето зърно стои — не само пшеницата, но и царевичата — на една умрѣла, нищожна цена, и въ настояще време то е бито отъ чуждата конкуренция, отъ чуждия вносъ.

Г. г. народни представители! Да се отбележи единъ фактъ не значи да се събаря известна политика, не значи да се атакуватъ известни мирогледи. Всѣки, когато управлява, е свободенъ да има концепция такава, която да отговаря най-добре на това, което се казва вътрешно азъ. Но тогава, когато се характеризира единъ моментъ, бихъ казалъ, на завой въ нашата финансова история, не можемъ да не отбележимъ, че е имало една вътрешна психология, ако обичате и единъ материаленъ фактъ — който знаемъ, че е използванъ и който трябва да се подчертае наново тукъ, за да се знае тамъ, където е необходимо — че тукъ, въ земеделска България, за която често пъти казватъ, че този данъкъ не е въведенъ, че онзи данъкъ може да се въведе, преди всичко, основата на земеделското стопанство, неговиятъ добивъ стои въ хамбара, не се изнася. При другъ случай, въ нѣкоя друга речъ, която ще бъде повече въ връзка съ нашия държавенъ бюджетъ, отколкото въ връзка съ това, което днесъ се решава, азъ ще се спра на една друга теория, която често пъти се проповѣдва. Казва се: „Laissez faire, laissez passer“. И въ чужбина има криза. Въ всѣки случай, въ този моментъ азъ отбелязвамъ, че селото, при тази страшна депресия, която владѣе поради неизнасянето на неговитѣ продукти, е принудено да прави една обезпокоителна културна, ако мога тъй да се изразя, и физиологическа икономия — икономия отъ това, което отива за стомаха, за ежедневно употребление.

Азъ не знамъ дали днесъ не станала всички икономисти, и не знамъ...

Н. Стамболиевъ (з. в): Г. Ляпчевъ! Това е въ противоречие на Вашата теза за износа на житото.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Моята теза Вие ще я чуete. Азъ мога да кажа само едно нѣщо: нито даяволътъ е така черенъ, както се рисува...

Н. Мушановъ (д): Нито ангелътъ е така свѣтълъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: ... нито пъкъ трябва да се забравя икономическия законъ, че недостигътъ е лостъ на стопанския животъ. (Възражения отъ земеделцитѣ) Ако има нѣкой да обещае, че манна ще падне отъ небето, то е друга работа. Азъ ще се разясня по всичко. (Възражения отъ земеделцитѣ)

Председателъ: (Звъни)

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: (Къмъ земеделцитѣ) Съ приказки тия работи не ставатъ, а ставатъ съ умни мѣрки.

П. Тодоровъ (д. сг): Г. г. народни представители! Има приказки, които са сгнали вече пребанали. Така е и тая за нашия търговски балансъ. Азъ нѣма какво да го анализирамъ — той е известенъ. Постоянно се пише, че тази година той завършва съ 2 милиарда и 200 милиона лева дефицитъ. Къмъ тая цифра трябва да се прибави най-малко 1 милиардъ и 200 милиона лева анюитети по нашитѣ заеми въ чужбина, $\frac{1}{2}$ милиардъ лева валута минимума изнесени за държавни нужди и поне $\frac{1}{2}$ милиардъ лева валута изнесена за издържка на наши хора въ чужбина — студенти, командировани лица и пр. Това са, г-да, кръгло $4\frac{1}{2}$ милиарда лева, минусъ една наистина извънредно интересна и обезпокоителна цифра, която може да изяде много заеми, последователно сключвани.

Има ли нужда да се изтъква въ какво положение е нашата търговия? Единъ маразмъ, едно стѣснение ужасно, което е накарало самото търговско съсловие да промѣни, за голѣмо чудо, своята собствена идеология. Азъ си спомнямъ, г. г. народни представители, когато неотдавна представителитѣ на това съсловие идваха и казваха: отменете закона за забрана вноса на луксозни стоки; той спъва транзакцията, той прѣчи на търговията, защото това, което е луксъ за единъ консомативенъ слой, то е срѣденъ типъ животъ за другъ консомативенъ слой. Но днесъ това търговско съсловие идва само да заяви: никакви луксозни стоки не трябва да се внасятъ. Но това е нищо. Представителитѣ на търговията, защитницитѣ на тази свободна, либерална дейность заявяватъ, че са за пъленъ монополъ на камбиото. Те говорятъ даже за контингентъ въ търговията — една голѣма опасна ересь, излѣзла отъ тяхнитѣ срѣди, и която характеризира истинското положение на търговията.

Г. г. народни представители! Нѣма да се спирамъ тукъ на нашия износъ. Има известни артикули, които ние на всѣка цена трѣбва да изпѣдимъ въ странство — напр., виното, което е безполезно, ненужно. Съ известно настрѣжение на износа на виното, напр., съ известна премия, и съ известно подобрене качеството на виното, ние бихме могли да получимъ много милиони лева отъ вѣнъ.

Полицата, тая ценна книга, е изгубила днесъ, до голѣма степенъ, своето значение. Падежитъ днесъ се почти не спазватъ. Ужасътъ, който настѣпва въ душата на този, който не устоява на своитѣ ангажменти, е отдавна изчезналъ — хайде да кажа ослабналъ. Нѣма вече той срамъ при протестиране на полица. Често пѣти се цитиратъ данни за протестиранитѣ полици, които данни сѣ интересни — не искамъ да кажа страшни. Протестираната полица е нищо въ сравнение съ реакцентираната полица, единъ ефектъ, една ценна книга, която влачи, така да се каже, своето много жалко сѣществуване и най-сетне окончателно изгасва. Това е сѣщо много важенъ признакъ отъ стопанската действителност и стопанското настояще на България.

Частна банка казва: „Азъ притискамъ, азъ искамъ колкото е възможно по-скоро да прибера това, което съмъ раздавала, но азъ върша това, защото Народната банка ме стѣга“. Отдѣлнитѣ търговецъ прави своя поплакъ срещу частния кредиторъ, който другъ пѣтъ си е позволявалъ една по-голѣма широта, една по-голѣма свобода, едни отсрочки, едни отстъпки, които днесъ не сѣ познати, не сѣществуватъ. Най-после така наречениятъ авансовъ кредитъ, който Народната банка отпускате непосредствено на нѣкои произведени съсловия, изчезна, или се прибиратъ по-бързо, отколкото е необходимо, сумитъ по него въ каситъ на Народната банка.

Г-да! Даватъ се всевъзможни обяснения, даватъ се данни, колкото желаете, но въ края на краищата остава фактътъ, че тѣснението въ банковата областъ е извънредно голѣмо. Нѣкой ще каже: „Ама защо се намали шконтото преди нѣколко месеца? Защо се създаде иллюзията, че депозититъ въ този или онзи кредитенъ институтъ сѣ граматни? Защо се създаде впечатлението, че ние можемъ да гледаме по-розово на това, което се откърва предъ насъ? Защо изобщо не се пиѣ малко по-банкерски, малко по-предвидливо, малко по-скѣпернически въ това отношение?“ Защо бѣше тая кредитна демагогия, ако мога така да се изразя?

Г-да, не е важно това, което говоримъ — важно е, че е налице една действителност, която тревожи, която обезпокоява. Навремето, когато съ моя приятель г. Мишайковъ говорихме по заемитъ, говорихме не за принципи, а за тактъ, за действителностъ, за обстановка. Ние не говорихме навремето, че известна реформа въ Народната банка не би трѣбвало да стане, че не би трѣбвало да настѣпни, защото това не се срѣща никѣде, то не отговаря на по-свършени банкови модели. Това е така, това е безспорно. Въ тая посока Народната банка направи единъ голѣмъ прогресъ. Въпросътъ е само, дали стопанската структура на нашата държава въ този моментъ позволява да стане тая реформа. Нѣма какво да говоримъ тукъ за теории и практики. Единъ пѣтъ създадена една автономна Народна банка, която не зависи отъ никакви странични влияния, въ касата на която никой финансовъ министъръ не може да бърка, въ касата на която доскоро е бъркано извънредно дълбоко, безспорно е, че тая банка ще бѣде по-спокойна въ своитѣ действия, ще бѣде по-тактична въ своитѣ решения и нѣма да страда отъ никакви увлѣчения.

Въ всѣки случай неотдавна ние съзираме едно разпущане на кредита и не следъ дълго време едно стѣгане, една пресия, едно завиване на витлото, което въ края на краищата създаде едно смущение — не искамъ да кажа една страшна тревога. Въ всѣки случай азъ не казвамъ, че това положение на нашия стопански и финансовъ животъ се дължи на субективни причини, че то дамсговна въ една или друга форма тая или оная управа. Моята идея е да подчертая единъ моментъ, който е резултатъ на обективни причини предимно, но който бѣше много решаващъ, много важенъ при третирането на нашата репарационна проблема.

Г. г. народни представители! Ще кажа сега нѣколко думи по спогодбата. Преди това, обаче, азъ не мога да не се спра на едно обяснение, което често пѣти се дава, срѣщаме го и въ нашия печатъ и въ известни изявления въ връзка съ подчертаното стопанско и финансово положение. Когато сѣ изтъквани аргументи предъ господата, които сѣ решавали нашата сѣдба, тѣ сѣ казвали: „Но само у васъ ли е кризата? Нима тая криза не виждате, че сѣществуватъ и въ странство? Нима не съзирате, че и тукъ производството е намалѣло, че и тукъ шконтътъ е отдавна

много високъ, че и тукъ всички производствени съсловия сѣ въ едно удивление какъ да се справятъ съ сѣществуващото положение на нѣщата“. Има една голѣма разлика между това, което е тамъ, и това, което е у насъ. Не се казва никаква нова истина, когато се повтаря, че вредъ владѣе стопанска и финансова криза, че навсѣкѣде паритъ сѣ скѣпи, че навсѣкѣде производството страда отъ липса на дългосрочни и краткосрочни кредити.

Г. г. народни представители! Нашата криза е малко особена; тя не засѣга само основитѣ на нашето стопанство — нашето земледѣлие, продуктитѣ на което стоятъ непродадени; тя се дължи и на специфични причини, които почти всѣкому сѣ известни. Индустриалнитѣ и търговски предприятия — и предимно индустриалнитѣ предприятия — въ чужбина, и повечето отъ тѣхъ не само че разполагатъ съ сравнително много по-евтинъ кредитъ, ами и съ основенъ капиталъ отдавна амортизиранъ. Много отъ тѣхъ реализиратъ една чиста рента. Вследствие на това кризата у тѣхъ не се чувствува толкова дълбоко. У насъ се разходва не само за организация и реорганизация на нашата индустрия — у насъ трѣбватъ оборотни капитали въ голѣма степенъ и тогава, когато основнитѣ капитали трѣбва изцѣло да се погасяватъ. Когато у насъ се говори, че и въ чужбина бедствието е голѣмо, какъ ние можемъ да си обяснимъ обстоятелството, че съ произведенитѣ на индустрията и на земледѣлието въ чужбина се нанася поражение на нашата индустрия и на нашето земледѣлие? Не прави ли ви впечатление, г. г. народни представители, че вносътъ на чужди храни у насъ става именно заради това, защото тамъ се работи по-рационално, съ амортизиранъ основенъ капиталъ и защото у насъ производството изобщо е по-скѣпно и бедствието, безспорно, е по-голѣмо? Има криза, има и бедствие.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Пожаревацъ не е отъ тая категория.

С. Кърмевъ (з. в.): И по 50 л. кофата нѣма кой да го вземе, а на Драгоманъ иде по 6.20 л. кгр.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще видимъ тая работа какъ е. Има питане, ще отговоримъ.

П. Тодоровъ (д. сг): Има, подчертавамъ, финансова и стопанска криза, има и нещастие. Но съ едни общи, отвлѣчени, абстрактни теории не може да се обясни това, което става у насъ. Считамъ за нужно да ви го подчертая. Разбира се, азъ зная, че могатъ да се намѣрятъ мотиви, за да се защити една или друга теза, но въ всѣки случай азъ считамъ, че това е отъ сериозно, отъ важно значение за страната.

Г. г. народни представители! Г. министърътъ на външнитѣ работи ни каза, че мораториумъ на репарационнитѣ плащания не е даденъ. Борили сѣ за такъвъ, но не е добитъ, защото нѣкои отъ комбинациитѣ, които сѣ установени, пропадали при даването на единъ мораториумъ. Безспорно, това е така. Мораториумъ не е даденъ, преди всичко, заради това, защото, както се изтъкна по-рано, всѣки желае да вземе колкото е възможно повече и да го вземе колкото е възможно по-скоро. Всѣко отлагане на известенъ дългъ, който е запазилъ колорита си на политически дългъ, е опасно за кредитора, за тая, който желае да го инкасира и поради това въ Хага не сѣ съгласили да ни дадатъ единъ истински мораториумъ — нашитѣ плащания да започнатъ колкото е възможно по-късно. Тѣ сѣ искали да постигнатъ това по единъ другъ начинъ: първоначалнитѣ вноски да бѣдатъ възможно по-малки, но въ всѣки случай да се внесе нѣщо, да се внесатъ налични срѣдства, да се намали тая репарационенъ дългъ, който ни е сложенъ за изплащане.

Г. министърътъ на финанситѣ каза, че има и други нѣкои малки конвенции, които ще бѣдатъ доуговорени, разгледани и евентуално гласувани. Остава да ги видимъ и тѣхъ и, безспорно, да се произнесемъ.

Трансферътъ, който въ една или друга форма е гарантиранъ, е преди всичко отъ интересъ за нашитѣ кредитори. Той ползува и насъ, защото преди всичко съ него отъ моментъ на моментъ ние ще искаме да защитимъ нашата валута. Не дай, Боже, да стигнемъ до доложението чрезъ трансфера да искаме да осигуримъ стойността днешна на нашия левъ! Въ всѣки случай кредиторътъ е предвидилъ трансфера заради това, защото една държава, която се задължава да плаща въ разстояние на толкова десетки години по 11 000 000 златни франка годишно, трѣбва да има една осигурена валута, за да може да бѣде сигуренъ плавецъ.

Чл. 122 отъ Ньойския договоръ, г. г. народни представители, бѣше единъ важенъ членъ. Азъ не искамъ да кажа,

че неговото премахване е от съществено значение, но обстоятелството, че господата, след всичките борби, са били принудени да отстъпят, показва, че кредиторът държи извънредно много на това, да не бъде смущаван от неговия длъжник в бъдеще под някоя форма; той не желае върху тая креанса, макар и не напълно комерсиализирана, но във всеки случай, по-сигурна, много по-сигурна отколкото старата политическа креанса, да тегне единъ обезпокоителен параграфъ от договора, който параграфъ евентуално, в една или друга форма, може от заинтересованата страна да бъде използван. Азъ искамъ само да подчертая това, което фактически е, безъ, разбира се, да правя излишни укори и да произнасямъ присъди върху лицата, които са се борили, за да запазятъ този членъ от Ньойския договоръ за миръ.

Има ли комерсиализация или няма на нашия държавен дългъ, на нашите бъдещи репарационни вноски? Безспорно е, г. г. народни представители, че това, което е сега, е нещо много по-сигурно за кредиторите от това, което беше по-рано, и чрезъ гаранции, и чрезъ начини на изплащане, и чрезъ премахване на оня членъ, който тревожеше нашите кредитори — вън от другите съображения, които се изтъкнаха неотдавна. И затова кредиторите се съгласиха да редуциратъ тая голъма цифра по трансъ А на една нагледъ сравнително скромна цифра, платима по 11.000.000 златни франка на година.

Ако при тези борби, ако при тази международна конюнктура, ако при тази интернационална психология, ако при това страшно стопанско положение, което много набързо, свършено недостатъчно ви очертахъ, не е могло да се постигне повече, това показва, г. г. народни представители, че силите, които са решавали този голъм въпросъ, не са ни достатъчно разбрали или са ни зле разбрали, че те не са погледнали — не искамъ да кажа тежка дума — човъшки, с пълната и всичката сериозност на положението и на съдбата на една страна, която е угнетена от такава страшна стопанска и финансова криза. Безъ да умаловажаваме заслугите на лицата, които са работили в тая област за достигането до това положение, ние сме длъжни да подчертаемъ, че финансовото и икономическо състояние на страната налага да се дадатъ по-големи облекчения на българската държава и особено следъ тези страшни цифри, които преди малко посочихъ — една колосална, небивала данъ, платена от българското народно стопанство на международните кредитори.

Г. г. народни представители! Казва се: една надежда остава — Америка; нейното човъколюбие да прояви една по-широка, щедра ръка, да каже, че се отказва от всички или част от своите платени, и по единъ автоматически начинъ да последва и за насъ известно облекчение. Нека се надяваме — и вчера се заяви — че никой не желае стопанското положение на нашата държава да се влоши още повече, за да прибъгваме къмъ клаузата за трансфера и други някои клаузи, които загубихме по тази конвенция. Нека върваме, че тая държава ще се съгласи най-после да освободи Европа, в частност и насъ, от тия страшни задължения. Засега ние нямаме никакви особени признаци в тая посока. Когато се следи печата на Америка, идва се винаги до едно единствено заключение, че Америка, споредъ изявленията на мѣрдавините кръгове, изказва едно единствено желание: Европа да се обезоръжи, в смисълъ да спре своя постоянно растящъ, своя лудъ милитаризъмъ.

Г. г. народни представители! Ако надеждите на Европа, и специално на България, се органически свързват с това желание на голъмата презокеанска република, безспорно е, че тези надежди са много малки. Защото щомъ в Европа са договорите за миръ се създадоха едни положения просто невъзможни, несполосими — азъ не искамъ да говоря за другите победени държави, а говоря специално за нашата малка страна, така беззащитна, така онеправдана — мене ми се струва, че духътъ, който би допринесълъ за истинското обезоръжаване на континентална Европа — това не зависи само от насъ — няма да бъде до толкова много чувствителенъ и толкова решаващъ! Последните морската конференция. От нея не се получиха някои особено задоволителни резултати. Строятъ се нови морски единици, строи се безкрайно, бихъ казалъ, даже безнадежно, и вследствие на това голъмите надежди, които можемъ да възлагаеме за нашето финансово и за нашето обществено стопанство на едни такива фактори с международно значение, не са много големи. Но най-после дано това го доживеемъ!

Г. г. народни представители! Репарационниятъ платежъ не е една обикновена консолидирана банкова операция, не е една финансова емисионна сдѣлка, не е единъ нормаленъ заемъ. Въ редица отношения репарационната проблема,

която струва толкова усилия на нашата управа и на цѣлокупна България, е една политическа задача. И заради туй, преди да свърша, азъ ще се спра за момента и на тая страна на въпроса, който ни занимава.

Няма да изтъквамъ тукъ специалните причини, на които се дължатъ известни болни страни на нашите междуседски отношения. Това се знае отъ всякого, това е известно на всички. Преживяха се толкова страшни събития, наслои се толкова недовѣрие, издигнаха се бариери отъ вражди, които не така лесно, може би животътъ на поколѣния ще бъде необходимъ, за да могатъ те да бъдатъ превъзможни. Но ясно е, че тия отношения не могатъ да продължаватъ да бъдатъ такива, каквито са отъ 12 години насамъ, и че трѣбва да се внесе в тѣхъ известна промѣна, за да може и нашата политика, и нашата държава да бъдатъ в малко по-друго положение.

Г. г. народни представители! Тревогата, борбитъ, миналото, преживяното между Германия и Франция не са малки. Може би не са точно такива, но, във всеки случай, причините за раздори, за несъгласия, за злопаметство между тия две страни не са малко. И въпреки това ние видяхме и виждаме да се правятъ извънредни усилия и деликатни опити, за да се намѣри една срѣдна линия на общието въ интересите, за да се създаде една по-друга констелация, която да прави възможно и едно по-друго положение на политиката в Европа. И азъ няма да сгрѣша, ако кажа, че в тая промѣна на отношенията между тия две големи държави, която настѣпва постепенно-постепенно в тая духъ, ако обичате, на Локарно, лежи една промѣна на политиката на континента, формира се една нова ось, около която започватъ да се движатъ известни събития. Азъ знамъ, г. г. народни представители, че от насъ не зависи всичко, че ние не сме най-решаващите в това отношение, но все пакъ ние сме направили достатъчно много в тая посока, и с твърдостъ, с упоритостъ бихмогло и трѣбва да се създаде едно положение, което извънредно много би облекчило размаха и комбинациите на нашата държава.

Азъ няма да се спирамъ специално да изследвамъ тия отношения и причините, които ги създаватъ, те са всѣкому известни. Най-после можемъ да кажемъ: стига толкова нервна треска, стига толкова тревожни лица, стига това постоянно безпокойство. Абсолютно никой не забравя това, което национално е загубилъ, никой не пренебрегва и няма да пренебрегне близките и по-далечни идеали, но ние живеемъ и с грижите на деня, и с нуждите на днешното поколѣние. Ценимъ свѣтлите и благородни идеи, но при голъмите държавни задачи, които има да се разрешаватъ, в които бѣше и тая задача, за която азъ казахъ няколко думи, няма мѣсто за никакви лични чувства и за лекомислени увлѣчения.

Н. Стамболиевъ (з. в): Нѣщо по-конкретно кажете.

П. Тодоровъ (д. ср): 12 години вече минаватъ; в отношенията с нашите съседи трѣбва и трѣбваше да настѣпватъ малко по-други промѣни, които биха извънредно много улеснили задачите на нашите хора в Хага.

Г. г. народни представители! Азъ ще засегна и другъ единъ моментъ, ще засегна за момента и друга една страна, която се преплита волно или неволно с дейността на нашите делегати. Една велика държава, която, по разбиранията на някои, минава даже за полубалканска държава, прояви, или по-право нейниятъ печатъ прояви, една нервност, едно безпокойствие, едно отношение, което ни просто озадачи. Какви бѣха тия нападки срещу насъ, управа, отѣлни лица? Какви бѣха тия главни, които се хвърляха презъ главата направо за споразумение, единъ видъ за разговоръ с българския народъ? Ние бѣхме в постоянни тревоги. Създадо ли се е нѣкъде нѣкому впечатление, има ли оправдание, убеждение за нѣкое неизпълнено желание? Нашите делегати заминаватъ, искатъ да разсѣятъ известни заблуждения, искатъ да аргументиратъ по-подробно своята теза и тогава, когато елементарната куртоазия налагаше да се спратъ тия статии, ние разтревожени ги четохме наново. Г. министърътъ на външните работи вчера каза, че всичко е разяснено, че е постигнато пълно обяснение, че всичко това, което е извоювано, е извоювано безъ всякакви ангажменти. Обичамъ да вървамъ, както обича да се изразява г. министъръ-президентътъ, че това е напълно така. Но азъ не мога да не отбележа, че най-малкото, което трѣбваше да се направи отъ нашата служба в Римъ, то е да се отстранятъ всички подобни атаки отъ една отговорна официозна преса, особено срещу едни официални делегати, които, както чухме вчера да се декларира, са нищо не са прозвучали външната политика на тая велика държава. Толкова ли бѣше неподгот-

вена, толкова ли беше неспособна, толкова ли беше не-
мощна тая служба?

Г. г. народни представители! Азъ заключавамъ.

В. Кознички (нац. л): Не казахте само ще гласувате ли
или не. (Оживление)

Г. Драгневъ (з. в): По-ачикъ, по-ачикъ говорете.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Когато се гласува, ще видите
дали се вдигне ръка.

П. Тодоровъ (д. сг): Азъ казахъ въ началото и нека от-
ново подчертая, че не съмъ отъ тия, които смѣтатъ, че
репарационната задача можеше да се разреши напълно
идеално отъ гледна точка на нашитѣ интереси; че трѣб-
ваше да изчезне и последниятъ златенъ франкъ отъ тая
грамада милиарди, които бѣха вписани като наши задъл-
жения. Азъ трѣбва да отбележа всички благородни, въз-
вишени подбуди на тия демонстрации противъ репарациитѣ,
въ защита на една голѣма отечествена кауза, но, за голѣмо
съжаление, въ тѣхъ се сръсчаха и хора, които нѣкога ни
убеждаваха, че безъ Прищина и безъ Родосто не можемъ.
Трѣбва да подчертая сѣщо, че никога не съмъ живѣлъ съ
голѣмата илюзия, какво тоя репарационенъ дългъ веднѣжъ
за всѣкога, и то скоро, съвсемъ ще изчезне.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя
В. Димчевъ)

Но, г. г. народни представители, азъ не съмъ и отъ
тия, които обичатъ да говорятъ за извънредно голѣми,
за епохални успѣхи. Безъ да оспорвамъ заслугитѣ, усили-
ята и упорититѣ борби, които сѣ проявени въ извоюва-
нето на това, което ние днесъ имаме за обсъждане и гла-
суване, азъ съмъ билъ всѣкога за по-скромни преценки на
каквото и да било наше държавно дѣло. Не единъ пътъ
като народни представители сме чували тукъ, въ Парла-
мента, за голѣми стопански, политически и финансови
успѣхи. И не искамъ да правя никакво сравнение, никакво
кощунство, като спомня два-три момента отъ нашата
близка политическа история. Тукъ ни се говорѣше неот-
давна за разтопени ледове, за новъ манталитетъ, за нова
душа, за новъ мирогледъ на Европа спрямо България. Го-
сподата ви казаха какви страшни препятствия е трѣбвало
да преминаватъ, шагъ следъ шагъ, бариера следъ бари-
ера, докато излѣзатъ на открита позиция, за да могатъ
да се сражаватъ на равна нога съ делегатитѣ въ Хага. И
затова, безъ да смѣтамъ, че върху конвенцията, която ни
се слага за разглеждане, стои нѣкакъвъ особенъ ореолъ —
защото азъ си спомнямъ, че резултатитѣ отъ нашитѣ цѣ-
локупни политически усилия въ края на краищата се све-
доха до една страшна криза, която ни замайва, и до една
малка България, заливана отъ злобата на вѣчно недоволни
съседи, люшкана, не искамъ да кажа, безприютно, но често
пѣти безпомощно отъ вълнитѣ на международнитѣ голѣми
интереси; безъ да живѣя съ известни легенди върху това,
което е извършено, азъ я смѣтамъ като единъ актъ на упо-
рити човѣшки усилия, въ който е имало завоеване на
наши интереси крачка следъ крачка, въ който има и много
нѣщо наложено и изнасилено, въ който се чувствува още
дѣхътъ на озлобление следъ войната, което може би не
открива епохи, но дава сравнително спокойствие на нашата
държава, за да престане да се занимава винаги съ външно-
политически голѣми проблеми, а да се отдаде спокойно на
разрешаването на вътрешнитѣ важни, набързо посочени
отъ мене стопански задачи, азъ ще гласувамъ, г. г. народни
представители, за конвенцията, която е сложена въ този
моментъ предъ насъ. (Продължителни бурни ръкоплѣска-
ния отъ сговориститѣ)

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народ-
ниятъ представител г. Никола Пѣдаревъ.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни
представители! Трѣбва да се констатира голѣмата разлика
въ атмосферата, която владѣе въ пленума при разглеждане
на спогодбата по репарациитѣ днесъ, и оная атмосфера,
която царуваше презъ 1923 г., когато тожѣ бѣше сложена
на разглеждане въ Народното събрание спогодбата по на-
шитѣ репарации.

Отъ половина година българското общество съ трепетъ
чакаше крайния резултатъ на дългитѣ преговори, които се
водѣха въ Парижъ и въ Хага, като искаше да види раз-
решена своята съдба. Въ съзнанието на българскитѣ граж-
дани, на българския народъ бѣше заседнала мисълта, че
изобщо нито трѣбва да плаща репарации, нито може да ги
плаща. Това бѣше вѣкъ, който навсѣкѣ се носѣше, вѣкъ
не току-така инсцениранъ, вѣкъ произхождащъ отъ дѣното
на душата на българския народъ, отъ дълбочината на не-
говото съзнание. Българскитѣ народъ считаше и счита,

че не трѣбва да плаща репарации, защото онова признание,
което бѣше заставенъ въ 1919 г. да подпише, че носи от-
говорности и има вина за намѣсата въ свѣтовната война,
не е едно доброволно признание и никогажъ въ своето съз-
нание българскитѣ народъ не е считалъ, че има вина за това,
че въ 1915 г. се намѣси въ свѣтовната война. Нѣма защо да
се излага това разбиране, това схващане на българския на-
родъ, това негово чувство, защото събитията за онѣзи,
които искатъ да ги преценяватъ такива, каквито сѣ, бѣха
наистина събития, които позволиха въ 1919 г. да се каже
на българския народъ: „Силни сме, затова ти налагаме
една голѣма неправда; ако претендирашъ за правда, ще я
имашъ само тогава, когато ние бѣдемъ слаби и когато ти
бѣдешъ силенъ“. Не бѣше желанието на българския народъ
така да се разрешаватъ въпроситѣ, които го интересуватъ.
Българския народъ вънъ отъ това счита, не само че не
трѣбва, но и не може да плаща репарации. Това негово раз-
биране и съзнание се оправдава отъ всичко онова, което
става днесъ въ нашия стопански животъ. Нѣма защо това
да го изнасямъ и да го повторямъ, защото това е въ раз-
бирането и въ съзнанието на всѣки отъ насъ и на всѣки
български гражданинъ. И затова въ съзнанието на българ-
ския народъ бѣше, че въпросътъ за репарациитѣ е единъ
въпросъ отъ голѣмо значение за нашата държавна поли-
тика единъ въпросъ, който всѣкога трѣбва да стои откритъ
на вниманието на българското управление, за да може то
да се стреми къмъ постепенни облекчения на тия голѣми
тежести, които бѣха наложени отъ договора за миръ и по-
диръ това отъ конвенцията въ 1923 г. Резултатитѣ отъ пре-
говоритѣ въ Парижъ и Хага днесъ българското Народно
събрание и българскитѣ народъ иматъ предъ себе си,
сложени сѣ за гласуване.

Г. г. народни представители! Като че се иска съ въ-
проса за гласуването конвенцията за репарациитѣ да се
смѣси и въпросътъ за дейността на българското прави-
телство по сключването на тази конвенция. Азъ смѣтамъ,
г. г. народни представители, че въ Парламента въпроси за
отговорност на правителството, за преценка на неговитѣ
действия може да се слагатъ само тогава, когато тѣ мо-
гатъ да получатъ едно разрешение, единъ вотъ на Парла-
мента за одобрение или неодобрение. Но сега Народното
събрание има да гласува не довѣрие или недовѣрие къмъ
управлението, не да преценява дейността на отдѣлни ми-
нистри или изобщо на правителството, а да се произнесе: ще
одобри или не сключената въ Хага конвенция, представена
на нашето внимание.

Г. г. народни представители! Дали правителството е
имало наистина една програма, която да следва, за да може
постепенно да получи облекчения за българския народъ
или съвършено премахване на репарациитѣ; дали то е
следвало тази своя програма и използвало всички усло-
вия, които сѣ могли да бѣдатъ използвани; дали е изпол-
зувало всички сили, съ които е могло да разполага за осъ-
ществяването на тази своя програма; дали е използвало
всички удобни моменти; дали навреме е ходено тамъ, къ-
дето е трѣбвало да се отиде — всички тия въпроси могатъ
да бѣдатъ и сѣ отъ интересъ за Народното събрание, но
то по тѣхъ може да разисква само тогава, когато тѣ бѣ-
датъ сложени на разискване, когато по тѣхъ може да се
изнесе освѣтление. Можемъ ли ние днесъ, при тия све-
дения, които има народното представителство, при тая кон-
венция, която ни е представена, да се занимаваме съ въ-
проса за пѣтищата, по които сѣ вървѣли преговоритѣ и
които правителството е използвало, за да дойде до този
край? За обсъждането на всички тия въпроси нито имаме
възможност, нито пъкъ това е отъ значение сега за На-
родното събрание. Пъкъ най-сетне, г. г. народни пред-
ставители, ако въ съзнанието на всѣки народенъ пред-
ставител е, че съ договора въ Ньойи се извърши една голѣма не-
правда, не, една жестокостъ надъ българския народъ; ако
въ съзнанието на всѣки народенъ представител е, че и
въ 1923 г. се стовари една тежестъ надъ българския народъ,
сѣщо непоносима; ако въ съзнанието на всѣки народенъ
представител е, че това, което днесъ Хага ни сервира, е
тежко и непоносимо — защо ние ще се занимаваме съ дей-
ността на българското правителство и нашитѣ делегати,
за да стоваримъ върху тѣхъ отговорността или подозре-
нието за неизпълненъ дългъ, когато трѣбва да разберемъ,
че спрямо България не се направи отъ вънъ всичко онова,
което трѣбваше да се направи, за да се възстанови най-
сетне правда въ отношенията между народитѣ и спрямо
нещастната и малка България. Защото, г. г. народни пред-
ставители, ако трѣбваше наистина спрямо насъ да се на-
прави отъ вънъ онова, което бѣше нужно да се направи,
за да почувствува българскитѣ народъ, че не е пре-
следванъ, че не е мразенъ, че спрямо него не се отмѣщава,
великитѣ сили, всички ония, които сѣ участвували въ Па-

рижката и Хагска конференция, имаха възможност да бъдат напълно осведомени върху всичко онова, което става у нас и което представлява България стопански и финансово. Та нима тая репарационна комисия, която от толкова години е тук, нямаше и нѣма възможност да се запознае съ нашия стопански битъ, съ нашата стопанска мощъ и финансово положение въ най-големитѣ му тѣжкоти? Тя знае, че България не е въ салонитѣ, че България не е въ театритѣ, не е въ курортитѣ, но че България е въ мизерията на селата и въ мизерията на нашитѣ западнали и изостанали градове. Всичко онова, което тукъ, отъ тая трибуна, се изнесе като състояние на българското народно стопанство, много добре е известно или ако не е известно, това не е по наша вина. Нѣма защо ние да смѣтаме, че българското правителство и българскитѣ делегати иматъ отговорностъ, че не сѫ могли достатъчно енергично да защитятъ каузата на България, защото, за да бъде тя защитена, нѣмаше нужда отъ никакви наши дѣла; достатъчно е, великитѣ сили да пожелаеха искрено да видятъ какво става у насъ, какво има у насъ, за да разбератъ, че България не може да плаща репарации, да разбератъ, че тая България, която е принудена да прави заеми, за да поддържа бѣжанци, че тая България, която има желѣзнопътни линии, по които не може да пусне тренове, че тая България, която нѣма шосета до желѣзнопътнитѣ линии, че тая България, въ която децата се изтощаватъ въ дупки и въ храпуки и която не може да си направи училища за своята младежъ, че тая България, която преди войнитѣ даже не бѣше се съвзела, като добре уредена държава, не е страна, която може да понася репарации. Това се знае. И ако въпрѣки това на България се остави тежкото бреме да плаща репарации, нѣма защо, г. г. народни представители, да търсимъ вината въ правителството. Трѣбва да разберемъ най-сетне, че е дошло време да напуснемъ този пътъ — да търсимъ вината у насъ си за всичкитѣ беди, които ни идатъ само отъвън.

Г. г. народни представители! Затова азъ смѣтамъ, че по въпроса за гласуването на тази конвенция, ние нѣма защо да намѣсваме въпроси, които да създаватъ у насъ пакостни настроения за нашия вътрешенъ животъ.

Г. г. народни представители! Нека дойдемъ на истински сложения въпросъ, единствения въпросъ, който има да разрешаваме; можемъ ли да не гласуваме тази конвенция? Азъ смѣтамъ, че въ тази ограда нѣма народенъ представителъ съ съзнание на дългъ къмъ страната, къмъ отечеството, който да каже, че не може и нѣма да гласува за конвенцията или да се остави впечатление, че конвенцията не е гласувана. Азъ зная, че може да се намѣрятъ народни представители, които не биха гласували за конвенцията, но въ съзнанието на тѣзи народни представители е фактътъ, че ще се намѣрятъ достатъчно други народни представители, които ще гласуватъ за конвенцията, за да не изложатъ своята страна и своята държава.

Н. Мушановъ (д): Една аргументация доста парламентарна!

Н. Пѣдаревъ (д. ср): Тѣй е, г. Мушановъ. По този въпросъ азъ ще се мотивирамъ. — Г. г. народни представители! Когато се завършваше Хагската конференция, когато се раздѣляха делегатитѣ, когато се казваше прощалната дума, азъ чета последната речъ на английския делегатъ Сноуденъ, който подчерта, че това разрешение на финансовитѣ въпроси, като последици отъ войнитѣ, е окончателно и последно, следъ многото опити, правени да бъдатъ разрешени тѣзи въпроси. Това се подчерта и отъ председателя на конференцията Жаспаръ — „това е мирътъ на репарациитѣ“, както той го нарича. И ще ми позволите да прочета единъ пасажъ отъ неговата речъ, за да се разбере какво значение се отдава на конвенциитѣ, сключени въ Хага, и на конвенцията, която сключи България.

Н. Мушановъ (д): За социалистъ има ли „последно“ отъ буржоазния строй — всичко ще се реформира.

Н. Пѣдаревъ (д. ср): (Чете) „Qu' elle serait écrassante la responsabilité de ceux qui apporteraient au monde une désillusion de plus en y mettant des retards ou des entraves“. Отговорността на тия, които биха създали прѣчки или пъкъ закъснение въ приемането на тѣзи конвенции, я подчертава съ всичката си сила председателятъ на тази конференция.

Г. г. народни представители! Ако ние знаемъ, че такова значение се отдава на конференцията и на тази конвенция, която е сключена тамъ, можемъ ли само затова, защото ние считаме, че България е поставена зле съ тази кон-

венция, че е поставена въ едно тежко положение, че България е пакъ изнасилена и принудена да поеме задължения, които нито е длъжна да ги изпълнява, нито пъкъ е въ състояние да ги изпълнява, да кажемъ, че ние не можемъ да приемемъ тази конвенция? Въ какво положение ще поставимъ тогава нашата държава?

Г. г. народни представители! Ако тази конвенция, която е сключена въ Хага, бѣше по-лоша отъ онази, която ги замѣства — можеше народниятъ представителъ да не гласува за Хагската конвенция. Но азъ питамъ: може ли и споръ да става, можемъ ли да се спираме на този въпросъ, за да поддържаме, че въ тази конвенция, която сега ще трѣбва да гласуваме, нѣма голѣмо, значително подобрение на онова положение, което бѣ създадено съ конвенцията отъ 1923 г.?

Г. г. народни представители! Когато въ 1923 г. се гласуваше конвенцията, тогава правителството не намѣри за нужно чрезъ нѣкои отъ своитѣ представители да вземе думата по нея. Само Недѣлко Атанасовъ, тогава министъръ на желѣзницитѣ, въ края на дебатитѣ каза нѣколко думи, но то бѣше само да подчертае, че съ тази конвенция се премахвали всѣкакви опасности отъ репресии спрямо България.

Г. г. народни представители! Нито министърътъ, който бѣше сключилъ тази спогодба, нито министърътъ на финанситѣ, който присѣствуваше тогава, не взеха думата. Защитата на спогодбата даде Недѣлко Георгиевъ, подпредседателъ на Народното събрание, който говори отъ името на парламентарната група и който, като подчерта, че тя е била съ особено значение за нашето стопанско развитие, признава, че репарационната комисия не е направила всичко, което е трѣбвало да направи за нашата страна, и се надѣваше, че тя въ бѣдеше все ще намѣри сили, за да направи една по-голѣма крачка.

Но другиятъ народенъ представителъ, който се явяваше, като че ли въ ролята на министра, на лицето, което е сключвало спогодбата, което носи отговорноститѣ за нея, като единъ деецъ въ всичката тая работа, бѣше единъ новакъ народенъ представителъ — Калчевъ. Той пое върху себе си тежката задача да поддържа предъ българския народъ, че правителството тогава е извършило чудеса спрямо интереситѣ на страната. И когато азъ тогава, като народенъ представителъ, се мъчехъ да имъ кажа: когато приемаме тази конвенция, ние имаме дълга да кажемъ, че наистина съ тази конвенция се прави една крачка напредъ, но ние всички чувстваме голѣмата несправедливостъ и тежестъ на тази конвенция и ние трѣбва да протестираме, че на България наистина желаятъ да възлагатъ репарации — мене не ме оставиха да говоря, нарекоха ме предателъ и всичко онова, което можеше тогава да се съдържа въ речника на Народното събрание.

Н. Мушановъ (д): Защо не я гласува тогава? Нали бѣше сѣщата конвенция и подобрение на старото? Защо тогава бѣше противъ?

Н. Пѣдаревъ (д. ср): Азъ не бѣхъ противъ. Азъ казахъ: ние ще я приемемъ, но ще подчертаемъ, че спрямо българския народъ се върши една неправда и че ще трѣбва тази неправда по-скоро да се премахне, защото разбирахъ, че тази конвенция не е по желанието на правителството, но все е направена една крачка напредъ по пътя на освобождението на държавата отъ едни голѣми тежести.

С. Златевъ (з. в): И сега е сѣщото.

Н. Пѣдаревъ (д. ср): Да. И днесъ азъ поддържамъ разбиранията на българския народъ, че тукъ продължава да се върши пакъ една неправда спрямо българския народъ. Но ние не можемъ да не гласуваме тази конвенция.

Когато г. Пастуховъ взе думата тогава, въ 1923 г., той каза: „Ако размѣрѣтъ 550 милиона би билъ съ 100 милиона по-малко, ако се премахнѣха лихвитѣ, ако се премахнѣше траншъ Б, то е отъ значение за насъ“. Г. г. народни представители! Както виждате, сега сумата е намалена не съ 100 милиона, а съ повече; лихвата е премахната; траншъ Б е премахнатъ. Има ли съмнение, че това, което днесъ се дава на Народното събрание да гласува, е една крачка напредъ, е едно голѣмо подобрение спрямо онова, което бѣше въ 1923 г.?

Г. г. народни представители! Ние трѣбва да бѣдемъ доволни — и смѣтамъ, че това е заслуга на българското правителство — че сѣщността на репарационнитѣ ни задължения не е измѣнена, че тѣ си оставатъ едно политическо задължение. А политическитѣ задължения, когато съдържатъ въ себе си неправда, се изпълняватъ дотогава, докогато съ сила могатъ да се наложатъ.

Г. г. народни представители! Азъ не смѣтамъ, че колелото на историята е спрѣло; азъ не смѣтамъ, че историята е вече казала последната си дума въ живота на народитѣ. Нека ние не се спираме въ днешния моментъ съ едно отчаяние затова, че къмъ насъ се извършва една несправедливостъ. Г. г. народни представители! Когато въ 1908 или 1909 г. маркизъ Палавичини, като посланикъ въ Цариградъ, отговорише на турскитѣ журналисти, когато тѣ протестираха предъ него за присъединяването на Босна и Херцеговина къмъ Австрия и имъ каза: „Ние сме прави, защото сме силни“, вѣроятно не е смѣталъ, че неговата страна ще изпадне въ положение, когато на нея други да ѝ казватъ: „Ние сме прави, защото сме силни“, и тя да понася неправдата, защото е слаба. И съ България се правятъ неправди, защото е слаба.

Н. Мушановъ (д): Ние сме силни, защото сме прави.

Н. Пждаревъ (д. сг): Ние сме силни, защото сме прави, но сме една сила, която днесъ не се котира. Нека се падаваме, че въ бъдеще правдата ще възтържествува надъ силата.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Въ священото писание се казва: „Въ немощта си намѣрихъ силата“.

Н. Стамболиевъ (з. в): Важното е, че сме платци!

Д. Нейковъ (с. д): Едно време турчинътъ плащаше сучениитѣ паници, сега ги плаща българинътъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Ще ми позволите да цитирамъ по този поводъ думитѣ на генералъ Мухтаръ-паша, който бѣше посланикъ въ Берлинъ, думи, казани следъ войнитѣ, въ 1924 г., въ неговото съчинение „Турция, Германия и Европа“: „Le dernier mot n'est pas encore dit quant au proche Orient“ — той счита, че последната дума за близкия Изтокъ още не е казана — „et les barrières que l'on espérait dresser devant l'infiltration germanique furent des plus illusoires“. Той смѣта, че на балканитѣ все пакъ ще има нѣщо да става; той не е въ възхищение нито отъ онова, което стана въ Локарно, нито стъ онова, което стана въ Женева. Това е по-рано, преди онова, което стана въ Хага, но сигурно не отдава голѣмо значение и на онова, което стана въ Хага, защото животътъ е по-силенъ отъ договоритѣ, животътъ въ края на краищата, ако трѣбва да бѣде спокоенъ, трѣбва да почива на базата на правдата и справедливостта. И затова, г. г. народни представители, когато ние ще гласуваме тази конвенция съ съзнанието, че ние гласуваме нѣщо, което не можемъ да измѣнимъ, и ако речемъ да откажемъ да го гласуваме, само ще влошимъ положението на нашата страна, ние ще трѣбва да го гласуваме съ голѣмото съзнание, че предстои една голѣма задача на българския народъ — и на неговитѣ представители — да работи за своето засилване, да работи съ всичкитѣ си сили, малки и голѣми, слаби и по-значителни, за своето стопанско заздравяване. Защото въ недрата на българския народъ, г. г. народни представители, сили има, за да може той да се съвземе. Нужна му е една добра организация, нужно му е да се бди, щото наистина всичко това, което българинътъ-гражданинъ може да създаде, да бѣде добре уредено, добре направлявано, добре управлявано. Този дългъ е на Народното събрание и на народното представителство. И когато то изпълнява своя дългъ да дава на страната такова управление, бждете убедени, че макаръ и чл. 122 отъ договора за миръ да е премахнатъ, макаръ и да се смѣта, че България не може да повдига въпросъ за измѣнение на приетитѣ размѣри на репарациитѣ, още по-малко за тѣхното окончателно премахване, остава едно нѣщо: задължението на България е политическо задължение. Това значи, че България трѣбва да работи за своето съвземање, за своето засилване, за да може единъ денъ политическитѣ ѝ задължения да бждатъ запазени до толкова, до колкото тѣ съдържатъ въ себе си правда и справедливостъ. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Стоянъ Омарчевски.

С. Омарчевски (з. в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Сложена е, по днешния дневенъ редъ, на разглеждане спогодбата, постигната въ Хага на 20 януарий т. г., за уреждане на българскитѣ репарации. Натоваренъ съмъ отъ земеделската парламентарна група да кажа, до колкото силитѣ ѝ познанията ми позволяватъ това, мнението на тази група, като ще изхождамъ не отъ нѣкакъвъ партиенъ критерий, а отъ гледището да защита преди

всичко като българинъ, а следъ туй като партизанинъ, интереситѣ на българската държава.

Г. г. народни представители! Качвайки се на тази трибуна въ днешния день — 10 години отъ деня, когато на 5 януарий 1920 г. имахъ нещастieto да бжда докладчикъ на Ньойския миренъ договоръ отъ същата тая трибуна — иде ми на умъ тежката атмосфера въ онова време, омразата въ Европа противъ нашето отечество и загрижеността на цѣлия български народъ и на всички неговии представители въ Народното събрание, отъ най-крайната лѣвица до най-крайната дѣсница. И тогава на министерската маса имахме честта да виждаме днешния представителъ на външната политика на България, г. министъръ Буровъ, както и неговитѣ тогавашни колеги г. г. д-ръ Даневъ и Михаилъ Маджаровъ. Днесъ, десетъ години отъ тогава, за зла или за добра сждба на българския народъ, единъ отъ етапитѣ къмъ разрешаването на репарационния въпросъ се съпада съ министерствуването на г. Бурова.

Ще моля вашето позволение да направя кратъкъ исторически прегледъ на развоя на репарационния въпросъ у насъ, защото туй ще ми е нужно предъ видъ на обстоятелството, че изхождамъ отъ една група, която презъ управлението си отъ 1920 до 1923 г. има възможностъ да склучи една спогодба, критикувана въ днешно време отъ известни срѣди, но одобрявана въ миналото и която спогодба послужи въ голѣма мѣра за целитѣ на една чисто вътрешна политика на правителството, което днесъ управлява България, безъ, разбира се, да се държеше смѣтка, че когато тази конвенция се разглежда партийно, а не държавнически, съ това се убрѣждатъ интереситѣ на България.

Както е известно, по чл. 121 отъ Ньойския миренъ договоръ, България се натовари, защото нанесла загуби и жертви отъ всѣкакъвъ видъ, които е длжна да поправи напълно, да заплати 2.250.000.000 златни франка, като изплащането на тази сума трѣбва да стане въ разстояние на 37 години, начиная отъ 1 януарий 1921 г., съ една „малка“ лихва отъ 5% годишно.

Когато, на 5 януарий 1920 г., мирниятъ договоръ се доклаждаше въ XVIII-то Народно събрание, всички онии, които говориха, които искаха да гозорятъ или които се намираха въ тая зала, бѣха забъркани отъ правилницитѣ и отъ формитѣ, които опредѣляха разглеждането му въ Народното събрание, и отъ голѣмия купъ въпроси, които той повдигаше въ неговитѣ 276 члена, обхващащи 128 страници. И така, тази сума, опредѣлена въ чл. 121 отъ мирния договоръ, заедно съ всичкитѣ финансови тежести и задължения, вписани въ този договоръ, едва ли можеха да спратъ вниманието на българския народенъ представителъ, предъ видъ на всичката онази тежестъ, която представляваше съвкупността на въпроситѣ, които се включваха въ този договоръ. Но когато, на 1 юлий 1920 г. и на 1 януарий 1921 г., по силата на мирния договоръ, българското правителство трѣбваше да плати 22½ милиона златни франка — или годишно 45 милиона златни франка — и следъ туй, въ разстояние на 37 години, по 135 милиона златни франка крѣгло, чакъ тогава ние почувствувахме, наистина, действителнитѣ послѣдствия отъ договора, който трѣбваше да приемемъ тукъ, въ Народното събрание, по силата на една жестока необходимостъ.

Следъ туй тукъ се настани Междусъюзническата репарационна комисия, която, по силата на законитѣ и на правилницитѣ, които се създадоха въ България, бѣше нѣщо като сенатъ у насъ и бѣше suspendирала цѣлия ни държавенъ суверенитетъ. Всички закони отъ фискаленъ характеръ, всички закони, които идѣха да доуредятъ желанията на българския народъ, върнахъ се отъ бойното поле, за реформи въ всички сфери на държавния и общественя животъ, намираха противодѣйствието отъ страна на тази репарационна комисия, която гърсѣше само да създаде въ държавния ни бюджетъ ресурси, които да гарантиратъ плащанията, предвидени въ чл. 121 отъ мирния договоръ.

Нѣмамъ време, нѣмамъ и желанието — защото не желая да подшенявамъ вашето авторитетно и компетентно мнение и вашето знание — да ви цитирамъ голѣми капацитети, голѣми наши икономисти и финансиста, които признаватъ какви борби бѣха водени отъ тогавашното българско правителство, за да се запази и безъ туй нарушениятъ държавенъ суверенитетъ, по силата на гласувания вече отъ Народното събрание миренъ договоръ. И Кирилъ Г. Поповъ, и г. Никола Стояновъ, и всички почти видни наши икономисти, отъ които нито единъ не се брой въ редоветѣ на Земеделския съюзъ, единодушно подчертаваха, и тогава, и впоследствие, голѣмитѣ борби, голѣмитѣ усилия на тогавашното правителство за отсрочване на изплащането на репарационнитѣ задължения, защото българската държава не че нѣмаше желанието да плаща, но се намираше въ

пълна невъзможност да плаща каквито и да било репарационни задължения.

Н. Пждарев (д. сг): Бюджетът се бореше повече от хората.

С. Омарчевски (з. в): Защото, по курса на лева на 31 декември 1921 г., 135 милиона златни франка бяха равностойни на 3 милиарда 618 милиона лева, а редовният бюджет на България за 1921/1922 г. възлизаше едва на 2 милиарда 528 милиона лева крѣгло. И ако се съпостави сключената от правителството на г. Ляпчева спогодба с тая, сключена на 21 март 1923 г. от правителството на Стамболийски; ако се вземат пред вид условията, при които се сключи тая последната, воденият за нея преговори още през ноември и декември 1922 г. и януари и февруари 1923 г.; ако се вземат пред вид условията, при които въобще се намираше тогава България и свѣтътъ, състоянието на озлобление и наслоената умраза спрямо българския народъ, спрямо българската държава и спрямо миналите български управници; ако се съпоставят тия условия с условията, при които бѣше поставено днешното правителство да разрешава този въпрос и да сключи тази спогодба, която е предметъ на нашето разглеждане и обсъждане — ние ще намѣримъ, колко граматна е разликата между оня успѣхъ, който имѣ тогавашното българско правителство и оная съзнавана самоизмама, оная илюзия, която се създава отъ говорилите отъ страна на правителството на г. Ляпчева негови министри г. г. Буровъ и Молловъ.

При положението, че въ 1923 г. не се плати нито стотинка отъ репарационния дългъ, както бѣше предвидено по мирния договоръ, и при положението, че българската държава бѣше заставена да плаща 2.250.000.000 златни франка, разпредѣлени на ежегодни вноски отъ 135.000.000 златни франка крѣгло въ течение на 37 години, с 5% лихва, ако се разгледа спогодбата, тъй както се сключи отъ правителството на Александъръ Стамболийски, ще се види, че това за времето си бѣше единъ грамаденъ, единъ колосаленъ успѣхъ.

П. Стайновъ (д. сг): Но вие заявихте, че може да се плаща. Тамъ е разликата!

С. Омарчевски (з. в): Г. г. народни представители! Въ 1923 г. България бѣше първата държава...

Г. Марковъ (з. в): (Къмъ П. Стайновъ) А вие тогава казахте: като дойдемъ, ще плащаме!

П. Стайновъ (д. сг): Вашъ човѣкъ заяви, че било „много леко“ да плащаме!

С. Омарчевски (з. в): Г. Стайновъ! По това време вие бѣхте чиновникъ на правителството на Земледѣлския съюзъ,...

П. Стайновъ (д. сг): Не е вѣрно. Азъ въ 1920 г., когато бѣше коалицията, бѣхъ въ Дирекцията на печата.

С. Омарчевски (з. в): Вие бѣхте директоръ на печата и имяхте възможност да знаете много работи, които азъ нѣмахъ възможност да зная.

П. Стайновъ (д. сг): По време на сключване на договора за миръ бѣхъ. Важно е, че вие заявихте, че било леко и могло да се плаща.

С. Омарчевски (з. в): Оставете ме да Ви отговоря другъ път, защото сега нѣмамъ време. Вие самъ признахте въ една статия въ в. „Слово“, че има учени въ България, които знаятъ всевъзможни науки, че имаме учени въ България, които сѣ добри палеонтолози, които сѣ добри зоолози, но че по единъ жизненъ за България въпросъ, какъвто е репарационниятъ въпросъ, ние нѣмаме нужните специалисти и че не сме достатъчно добре защитили интересите на България по тоя въпросъ. Не е ли това писано отъ Васъ?

П. Стайновъ (д. сг): Вѣрно е. Азъ заявихъ, че е необходимо да се подготвимъ добре за репарациите. И трѣбва да констатирамъ, че нашите министри употребиха голѣми усилия, за да постигнатъ тия резултати. Не ви осѣждаме, г. Омарчевски, затуй, че сте подписали — вие бѣхте заставени да подпишете — а затуй, че въ 1923 г. се похвалихте, че било много леко да се плаща и че България могла да плаща!

С. Омарчевски (з. в): Г. Петко Стайновъ, който ме апострофира, знае много по-добре отъ мене, че въ Министерството на външните работи и въ българското комисарство по репарациите има една грамадна литература по този въпросъ и, че въ 1923 г., когато Германия отказа да плаща репарации, тя бѣше окупирана отъ войски на Съглашението, респективно на Франция и Англия; въ нея влѣзоха чужди войски, за да гарантиратъ на съюзниците, на силите-победители вземането имъ по договора за миръ. Въ външното министерство има тоже документи, с които на българското правителство е било съобщено, че ще бѣде изпратена флота въ Варна и Бургазъ, която да наложи исканията на Репарационната комисиия за частъ по-скорошно изплащане на репарациите въ размѣръ на 135.000.000 златни франка с 5% годишна лихва. Азъ трѣбва да ви прочета единъ документъ, какъвто представлява отъ себе си приложение № 10 на Междусъюзническата комисиия въ България, подъ № 115, отъ 28 мартъ 1922 г. Г. Молловъ снощи заяви, че ще излѣзе въ бѣдеще зелена книга, която ще съдържа всички изложения по репарациите. Но, разбира се, тази зелена книга ще излѣзе тогава, когато ние ще трѣбва да вдигнемъ или не рѣка по репарациите. А въ онова време — за ваше освѣтление, г. Пждаревъ — когато се разглеждаше спогодбата отъ 23 мартъ 1923 г., на просвѣтеното внимание на Народното събрание и на българския народъ бѣше представено изложението на Българското комисарство, което съдържаха една милионна частъ отъ оная велика борба за отстояване самостоятелността на българската държава отъ тогавашното българско правителство. За да ви бѣде ясно това, което ще ви цитирамъ, ще прочета чл. 122 отъ Ньойския договоръ. Той гласи: (Чете)

„Междусъюзническата комисиия ще трѣбва от време на време, да прави изучавания върху източниците и платежната способност на България и следъ като даде справедливата възможност на представителите на последната да бѣдатъ изслушани, тя ще има всички права да предложи на комисиията за репарациите, било намаление на едно отъ плащанията, които има да извърши България, било отлагане на това плащане, било намаление на общата сума, дължима отъ България.

Комисиията на репарациите ще има право, чрезъ гласуване по вишегласие и въ границите на предложението, направени ъ отъ Междусъюзническата комисиия, да прави всѣкакви намаления или отлагания на изплащането на дълга“.

Междусъюзническата комисиия въ България, с нотата си № 115 отъ 28 мартъ 1922 г., донесе до знанието на българското правителство, че: (Чете) „Въ заседанието си на 22 того комисиията за репарациите въ Парижъ взе следното решение и натовари Междусъюзническата комисиия да го съобщи на българското правителство, както следва:

„Въ изпълнение на чл. 122 отъ Ньойския договоръ, комисиията за репарациите измѣни, както следва, плащанията установени по § § 4 и 5 отъ чл. 121 на казания договоръ, плащания, чието първо измѣнение отъ страна на комисиията за репарациите бѣ нотифицирано на българското правителство с писмо № F 86 отъ 2 септември на Междусъюзническата комисиия.

Изплащането на тази сума ще се извърши подъ резерва на означените по-долу разпорѣдби, посрѣдствомъ 6-месечни вноски с падежъ 1 януарий и 1 юлий всѣка година. Първиятъ падежъ ще бѣде на 1 юлий 1924 г.

Изплащанията, извършени на 1 юлий 1924 г. и на 1 януарий 1925 г. ще включватъ една годишна лихва отъ 2%, пресметнатата начина отъ 1 януарий 1924 г. върху глобалния размѣръ на сумата 2.250.000.000 франка златни, дължими отъ България. Всѣка една отъ следващите 6-месечни вноски ще съдържа“ и т. н. И на края въ това писмо се казва следното: (Чете)

„Тази отсрочка е въ зависимост отъ приемането тукъ приложената конвенция отъ страна на българското правителство.

Донсяйки гореизложеното за знание на Ваше Превъзходителство, честь имамъ да Ви помоля да ми съобщите колкото е възможно по-скоро отговора на царското правителство“.

Дава се значи текстътъ, и оставаше само Народното събрание безъ разискване да вдигне рѣка и да приеме конвенцията.

Н. Пждаревъ (д. сг): Така искаше г. Недѣлчо Георгиевъ, подпредседателъ на Камарата въ 1923 г., който предложи да се гласува конвенцията безъ да се дебатира, защото въ нея нищо не сме могли да измѣнимъ.

С. Омарчевски (з. в): Тази конвенция не е била внасяна във Камарата, г. Пъдаревъ.

Н. Пъдаревъ (д. сг): Тази конвенция искаше да коригира конвенцията от 21 мартъ 1923 г.

С. Омарчевски (з. в): Г-да! Ценно е да се прочете изцяло тази конвенция, за да се види, че тя разширява, ...

Н. Пъдаревъ (д. сг): Увеличава.

С. Омарчевски (з. в): ... увеличава, разширява всичките ѝ права, които имаше: Междусъюзническата комисия във България, създадена и по договора за мир и по гласуването по нейно настояване и искане от Народното събрание законът за нейните права и задължения. Във края на тази конвенция се прибавя една таблица за разходите, разрешени по извънредния бюджет, напр., по Министерството на земледелието, и текстът за единъ законопроект относно сумата на авансите, които Българската народна банка може да отпуска на държавата, въ размъръ на 4.280.000.000 л. и т. н. Въобще, дава се единъ проект за законъ и се иска този проект да бъде гласуванъ от Народното събрание най-късно до 1 януарий 1922 г.

Азъ ценя вашето търпение, г-да, но трѣбва да ви изтъкна, че ако внимателно бъде прочетено цялото изложение, което беше представено въ Народното събрание по онова време съ огледъ на политическото положение, въ което се намираше България тогава, ще се види, че сключената спогодба на 21 мартъ 1923 г., е единъ голѣмъ успѣхъ на тогавашното българско правителство. Защо?

Н. Пъдаревъ (д. сг): Сегашното политическо положение е по-добро, нали?

С. Омарчевски (з. в): Защото единствена отъ победените държави, която влѣзе въ Обществото на народите, преди всичко беше България. По онова време — въ 1920, 1921, 1922 г. — имаше една голѣма опасност отъ тъй наречения „Аншлусъ“, присъединението на Австрия къмъ Германия, което създаваше една голѣма опасност за Франция. Отъ друга страна, единствената държава, която беше облагодетелствувала за смѣтка на защитата на голѣмните интереси на великите държави, беше Австрия. Но нито Унгария, нито Австрия, нито Германия, освенъ унижена и оскърбена България, бѣха членове на Обществото на народите. Следователно, България чрезъ своето правителство тогава и чрезъ голѣмния успѣхъ, който имаше въ своята външна политика, може да влѣзе въ Обществото на народите и, отъ обвиняема, отъ подсъдимъ страна и отъ страна, за която бѣха напастени доста много предубеждения, предразсѣдки и умраза, тя влѣзе въ свѣтовния аеропатъ, за да може отъ тамъ да каже своята дума. Въ туй време, когато германската държава беше изнасилвана, когато френски и английски войски намираха въ Рурската областъ — едва на 1 ноември миналата 1929 г. се изтеглиха войските отъ тамъ, като голѣма частъ отъ тяхъ още стои — въ сѣщото това време бѣха водени голѣми, мъжителни преговори, както признава покойниятъ Кирилъ Поповъ, както призна токущо и г. Пъдаревъ, както признаватъ и всички ония, които мислятъ съ ума си, а не съ чувствата си или съ партизански разумъ, и въ сѣщото това време беше сключена тази спогодба, която раздѣляше българския репарационенъ дългъ на два отдѣла: траншъ А и траншъ Б. Траншъ А определяше репарационното задължение на България въ размъръ на 550.000.000 златни фанка, платими за 37 години, а траншъ Б определяше плащанията, изискуеми въ 1953 г., следъ като бъдатъ приспаднати вземанията, които България претендира спрямо Германия, Унгария и Австрия. Никой човѣкъ съ здравъ разумъ, който познава положението на България въ онова време, който познава особено международното положение на България днесъ, въ 1930 г., не може да се самоизмамва, че спогодбата досежно траншъ Б. въ 1923 г. е била сключена по искане отъ страна на европейските велики сили победители и че, следователно, тая спогодба съставя евентуално едно задължение, за което ние не сме могли да не държимъ смѣтка още въ 1923 г., въ 1924 г., въ 1930 г., и дори въ 1953 г., когато ще бъдатъ предметъ на ново разглеждане тия суми, които възлизатъ на 1.700.000.000 златни фанка. Всички, които говориха въ 1923 г. въ Народното събрание — както г. Пастуховъ, така и г. Пъдаревъ, така и г. Илия Георговъ, които сѣ участвуваха въ разискванията по тая конвенция отъ 1923 г. — сѣ съзнавали ясно, че за българската държава съществуватъ плащания само по траншъ А, възлизащи на 550.000.000 златни фанка и разпредѣлени на отдѣлни ануитети, платими въ продължение на 37 години съ 5% лихва.

Министъръ А. Буровъ: Въ 60 години.

С. Омарчевски (з. в): Да, въ 60 години. — Но никой тогава, въ 1923 г., при разискванията върху тая конвенция, не е мислилъ сериозно, че сумата отъ 1.700.000.000 златни фанка, която състави траншъ Б, ще бъде изискуема въ 1953 г. Ей защо тогавашното правителство, съ пълно основание, посрѣщнало добре отъ партийния органъ на г. Бурова, днешния министъръ на външните работи, се произнесе, че тая спогодба ...

Министъръ А. Буровъ: Азъ нѣмамъ органъ.

С. Омарчевски (з. в): Ама и това ли отричате бе, джанъмъ!

Министъръ А. Буровъ: Казвамъ само, че нѣмамъ органъ.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Вестникъ „Миръ“ не е неговъ органъ.

С. Омарчевски (з. в): Разбира се, г. Кулевъ, че вестникъ „Миръ“ е неговъ органъ, органъ на вашата партия, а не на моята. (Смѣхъ всрѣдъ земледѣлицѣ)

Г. г. народни представители! Да се съгласи Репарационната комисия, съ седалище въ Парижъ, въ началото на 1923 г., презъ януарий и февруарий, когато войските на съглашението, войските на силите-победители навлѣзоха въ Германия, която отказа да плаща репарации да се съгласи съ доклада на Междусъюзническата комисия въ България за едно отсрочване на нашите репарационни плащания и за раздѣлянето на нашия репарационенъ дългъ на траншъ А и на траншъ Б, ще се съгласите, че за онова време това беше най-възможната придобивка, която можеше да извоюва българското правителство. Азъ ще ви прочета една бележка отъ покойния Кирилъ Поповъ, помѣстена въ списанието на Икономическото дружество, въ която той казва, че българското правителство не можеше да знае какви разходи си гласува Репарационната комисия, какви заплати плаща на себе си и на своите писари — защото тамъ имаше писари и машинописци съ третокласно образование, които, когато българскиятъ министъръ, най-голѣмиятъ държавенъ чиновникъ въ България, получаваше 5000 л. месечна заплата, получаваша 14, 15 до 16 хиляди лева месечно; че българското правителство не еднократно е отправяло писмено официални искания до Репарационната комисия, да даде точна смѣтка за заплатите си, за своите разходи изобщо. Но всѣкога българското правителство беше изненадвано съ искане за изплащане на грамадни, на колосални разходи, непонясими за българската снага, за българското народно стопанство, за обеднялия, съсипания и оголѣлия нашъ народъ по онова време, на него не се даваше отговоръ отъ Репарационната комисия.

Н. Пъдаревъ (д. сг): И въ колонията така става.

С. Омарчевски (з. в): Кирилъ Поповъ въ своята бележка, помѣстена подъ линия на стр. 17 отъ реферата му „Репарационните тежести на България“, печатанъ въ книжка 6 и 7 на списанието на Икономическото дружество отъ 1925 г., казва следното: (Чете)

„Като характеристика, нека прибавимъ, че Междусъюзническата комисия съ такова сѣщо грубо мѣлчане се отнесе къмъ стократните запитвания и молби на българското правителство да яви, какви заплати сѣ си опредѣлили членовете и персонала на Междусъюзническата комисия, за да се знаатъ тѣ поне отъ българския министъръ на финансите, когато Междусъюзническата комисия изисква обща сума за издръжката си, безъ да дава абсолютно каквито и да е обяснения за начина на изразходването ѝ. Най-сетне, презъ м. юлий 1923 г., Междусъюзническата комисия съобща, че българското правителство по никакъв начинъ не е оторизирано да знае каквото и да било по този размъръ!“

По разбирането на правителството, тая спогодба по репарационния дългъ е последна дума, но по моето разбиране не е последна дума, и не може да бъде последна дума, защото денъ на денъ не прилича, както беше казалъ още защитникътъ на Плъвенъ, Османъ паша; утрешниятъ денъ не знаемъ какво ни носи и може да дойде денъ, когато ще съзнае Европа, че не може да бъде последна дума това, което се иска днесъ отъ насъ, съ тая конвенция. Азъ заявявамъ: въпрѣки това, че днешното правителство смѣта, какво тая конвенция е последната дума по репарационния въпросъ, ...

Р. Василевъ (д. сг): Не е последната дума.

Министър А. Буровъ: Кой казва, че е последна?

С. Омарчевски (з. в): ... азъ казвамъ, че, въпреки всичко туй, пакъ цѣлата истина по въпроса за българскитѣ репарации не може да бѣде казана дори отъ българското Народно събрание (Ръкоплъския отъ земледѣлцитѣ)

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. Омарчевски! Можеше ли въ 1923 г. да се говори така? (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

С. Омарчевски (з. в): Г. Пждаревъ! Азъ съмъ водилъ преговори, азъ съмъ участвувалъ въ тогавашното правителство и ще ми позволите да знамъ малко повече отъ Васъ по този въпросъ. Г. Буровъ знае много добре и ще се съгласи съ моята теза, че днесъ, когато се смѣта, че туряме точка на i — то, че уреждаме репарационния въпросъ за единъ периодъ отъ нѣколко години, въпреки туй — азъ заявявамъ това и го подчертавамъ отъ трибуната на Народното събрание — пакъ цѣлата истина по въпроса за репарациитѣ не може да бѣде казана.

Н. Пждаревъ (д. сг): Никой не казва, че се сменя репарационното бреме отъ българския народъ съ тая конвенция. А въ 1923 г. вие казвахте, че съ вашата конвенция се сменяло репарационното бреме отъ гърба на българския народъ. Помнете тия думи!

Г. Марковъ (з. в): Оставете да се изкаже г. Омарчевски!

Н. Пждаревъ (д. сг): А, не Ви е приятно да ви се припомня това!

С. Омарчевски (з. в): Г. Пждаревъ! Вие се сърдите, че въ 1923 г. не Ви дали да говорите. Сега искате и на мене да не позволите да говоря!

Н. Пждаревъ (д. сг): Азъ искамъ да кажа, че въ 1923 г. Вие поддържате една пакостна теза.

С. Омарчевски (з. в): Азъ поддържамъ, че спогодбата, която бѣше сключена въ 1923 г. отъ тогавашното правителство, мѣрена по тогавашнитѣ условия, съпоставена съ тогавашната действителностъ, съ международното положение, въ което се намираше България тогава, въ което се намираше изобщо свѣтътъ, съ наслоена злоба и омраза къмъ България, която бѣ обржжана отъ цѣлъ обржжъ неприязни и бѣ гледана съ недоверие отъ победителитѣ, отъ силитѣ на Съглашението, е една спогодба, даваща най-идеалното разрешение на репарационния въпросъ, каквото можеше да се намѣри въ онова време. И, ако се възползува почитаемото павителство отъ конституцията, която дава право на правителството да повика комисаря по репарациитѣ по онова време, който бѣше помощникъ, единъ отъ експертитѣ и най-добритѣ чиновници на днешното правителство на г. г. Ляпчевъ, Буровъ и Молловъ, ако се възползува, то, казвамъ, отъ своето право по конституцията, да го повика и да го изслуша по този въпросъ, безъ да се позовава на неговото мнение, изказано така ясно въ списанието на Икономическото дружество, въ книжката отъ ноемврий и декемврий 1929 г., то ще има възможностъ да узнае, че по-друго разрешение на този въпросъ отъ разрешението му презъ 1923 г. не е могло да има.

Н. Пждаревъ (д. сг): Това е зависѣло отъ държавитѣ победителки, а не отъ васъ, г. Омарчевски.

С. Омарчевски (з. в): Но вие, г. г. народни представители отъ болшинството, отъ м. августъ миналата година до днесъ обичате постоянно да говорите, че правителството на Стамболийски е нахлузило единъ тежъкъ яремъ на врата на българския народъ, и казвате: „Въ нашето призвание е, въ нашитѣ сили е, въ нашия авторитетъ е, да се мъчимъ да отмахнемъ този яремъ, това бреме, да спасимъ България отъ тая фатална за нейното развитие спогодба, която се сключи презъ 1923 г.“ Вѣрно ли е това?

С. Рясковъ (д. сг): Вѣрно е, разбира се.

С. Омарчевски (з. в): Е, най-лесно е да кажешъ: „Това е вѣрно“, но не можешъ да го докажешъ.

С. Кърловъ (з. в): Тогава казваха, че България има пари.

С. Омарчевски (з. в): Г-да! Отъ 2 милиарда и 250 милиона златни франка да се намали българскитѣ репарационенъ дългъ на 550 милиона златни лева ...

Х. Силянвъ (д. сг): Съ лихвитѣ ставатъ 2 милиарда и 100 милиона.

С. Омарчевски (з. в): ... и да не се плати нищо, това не е ли успѣхъ? Като вземете предъ видъ, че спогодбата отъ 1923 г. — вие сте юристи и знаете това по-добре отъ мене — бѣше преди всичко единъ едностраненъ актъ, въ смисълъ, че бѣше единъ актъ отъ страна на силитѣ победителки и отъ победена България, а днесъ вие имате една репарационна спогодба въ единъ многостраненъ актъ, отъ страна на сила победителки и отъ страна на сили победени, вие ще разберете колко е голѣма разликата между онзи грамаденъ успѣхъ — спогодбата отъ 1923 г. и тая самоизмама, съ която искате да нахраните българския народъ.

Трѣбва да вземете предъ видъ обстоятелството, че Европа за своитѣ нужди създаде една Австрия, като необходимостъ за свѣтовния миръ, и я облагодетелствува, че още въ първитѣ дни на 1923 г. България бѣ приета въ Обществото на народитѣ и съ спогодбата отъ 1923 г. бѣ направена първата ревизия, бѣ направенъ първиятъ пробивъ за уреждането на българскитѣ репарации, за да разберете колко сме далече отъ спогодбата въ 1923 г. съ сегашната спогодба отъ 1930 г.

И. Петровъ (д. сг): Вие твърдите, че презъ 1923 г. тогавашното ваше правителство е сключило една спогодба и че то не е могло да направи друго — приемате я за задоволителна. Кажете сега, защо таксувате днешната спогодба, която очевидно е едно подобрене на спогодбата отъ 1923 г., като по-лоша? Какво може да се направи повече, за да бѣде тая спогодба такава, каквато трѣбва да бѣде? Ние не виждаме, Вие да посочвате каква трѣбва да бѣде.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Защото е опозиция сега.

Г. Марковъ (з. в): Той ще каже, бждете спокойни.

С. Омарчевски (з. в): Трѣбва да се вземе предъ видъ онова главно обстоятелство, на което обръщамъ вашето просвѣтено внимание; то е едностранниятъ актъ на спогодбата презъ 1923 г. — между победена България и силитѣ победителки — и многостранниятъ договоръ-спогодба презъ 1930 г. Това сѣ две различни работи.

И. Петровъ (д. сг): Абсолютно сѣщитѣ сѣ.

С. Омарчевски (з. в): А, моля Ви се! Тѣ се различаватъ основно. Днесъ се разрешаватъ въ съвокупностъ всички въпроси за репарациитѣ: въпросътъ за репарациитѣ на Германия, въпросътъ за репарациитѣ на Унгария, въпросътъ за репарациитѣ на Австрия, въпросътъ за опгантиитѣ, въпросътъ за Отоманския дългъ, въпросътъ за вземанията на България къмъ Германия и обратно, въпросътъ за вземанията на България къмъ Ромѣния и обратно.

И. Петровъ (д. сг): Нека се обяснимъ. Въ 1923 г. между България и нейнитѣ кредитори тогава се постигна споразумение. Днесъ пакъ, както виждате, конвенцията е подписана отъ българскитѣ делегати и делегатитѣ на силитѣ кредиторки. Сега Вие искате да кажете, че проблемата е била по-комплицирана, че сѣ били засегнати вземания и давания на различни държави. Вѣрно е това, че спогодбата е двустраненъ договоръ — че отъ едната страна е България, отъ друга страна сѣ държавитѣ кредиторки. ...

С. Омарчевски (з. в): Вие ли говорите сега или азъ?

И. Петровъ (д. сг): Казвамъ това за уяснение.

С. Омарчевски (з. в): Г. председателю! Дръжте смѣтка за времето, което ми се отнема.

Че това е тѣй, г. г. народни представители, прочетете партийния органъ на г. Буровъ, в. „Миръ“, бр. 6837, отъ 23 мартъ 1923 г., въ който брой се е произнесълъ съвършено ясно и открито по този въпросъ. Това казвамъ за Ваше освѣтление, г. Иванъ Петровъ.

Д. Даскаловъ (з. в): Иванъ Петровъ тогава не е билъ народнякъ.

С. Омарчевски (з. в): Въ този брой на в. „Миръ“, въ уводна статия, се пише следното: (Чете) „Ние, като добри българи, считаме, че спогодбата за намаление и разсрочване изплащането на репарациитѣ е единъ успѣхъ за България и нѣма да оспорваме на правителството, че то по

репарационния въпрос се държи добре. По този въпрос днешното земеделско правителство, както, впрочем, и по всички въпроси на външната политика, които засягат възстановяването и затвърдяването на определени, трайни и добри отношения с близки и далечни държави, биде подкрепено от цялата опозиция". (Ръкопляскания от земеделците)

Министър д-ръ Т. Кулевъ: Виждате ли какъ се пише, когато се касае за национален въпрос? Кой осжда тази конвенция отъ 1923 г.? Осжда ли я нѣкой?

Г. Марковъ (з. в): Нали въпросътъ е за разликата между тази спогодба и сегашната?

Министър д-ръ Т. Кулевъ: Въпросътъ е, че се е направила сега крачка напредъ, а вие не искате да признаете това, не сте искрени.

И Петровъ (д. сг): На в. „Миръ“ прави честъ, че винаги изхожда отъ държавнически съображения, а не отъ партийни, отъ каквито изхождате вие сега.

С. Омарчевски (з. в): Г. Петровъ! Азъ ще дойда на този въпросъ сега.

Г. г. народни представители! Въ цялия партиенъ печатъ, по онова време, въ органа на радикалитъ, въ органа на широкитъ социалисти, въ органа на народняцитъ и прогресиститъ, въ органа на демократитъ нѣма да намѣрите нито единъ редъ на протестъ противъ сключената по онова време спогодба отъ българското правителство.

С. Ряковъ (д. сг): Кой можеше тогава да протестира? Имаше цензура.

К. Куневъ (д. сг): Не Ви ли е срамъ, като приказвате така?

С. Омарчевски (з. в): Въ самото Народно събрание при разглеждане на тази конвенция се казаха хубави думи отъ г. Пждаревъ, отъ г. Георговъ и г. Кръстю Пастуховъ. Кръстю Пастуховъ въ своята речъ тогава се противопоставяше на това, че е използванъ чл. 47 отъ конституцията, като е сключена тази спогодба мимо знанието и волята на Парламента, че е трѣбвало да се изчака, когато дойде Парламентътъ, да се сключи тая спогодба, като бжде тя ратифицирана отъ Народното събрание. Но, ако ви прочета онова, което е казалъ г. Пждаревъ, г. Георговъ и други, вие ще се убедите, че другояче не можеше да се постѣпи тогава.

Г. Пждаревъ е казалъ следното въ заседанието отъ 6 юний на XX-то обикновено Народно събрание, I извънредна сесия.

Н. Мушановъ (д): Три дена преди преврата. Тѣ сж ви хвалили зауй, защото сж щѣли да ви свалятъ.

С. Омарчевски (з. в): (Чете) „Защото онова, което е взето досега и което трѣбва да ни се приспадне, надминава нашия репарационенъ дългъ, тъй както е предвидено и въ първоначалния договоръ. И ако това е фактическото положение, вие смѣтате ли, че ние трѣбва да се явимъ тукъ отъ тази трибуна, къмъ която и парламентарна група да принадлежимъ, и да кажемъ, че българскиятъ народъ трѣбва да благодари за такова едно споразумение? Българскиятъ народъ ще го приеме, защото не може да не го приеме, защото му се налага, но българскиятъ народъ не може да каже, че това е добро за него и че той благодари за това, което сж му направили; той ще го приеме съ протестъ, съ високъ протестъ, че пакъ се върши отъ Междусъюзническата комисия, отъ великитъ сили една не- правда срещу българския народъ“.

Н. Пждаревъ (д. сг): И за това нѣщо, г. Омарчевски, мене тогава ме нарекоха предателъ.

С. Омарчевски (з. в): Г. г. народни представители! Сравнете думитъ, казани отъ г. Пждаревъ на 6 юний 1923 г., съ думитъ, които токущо каза отъ трибуната на Народното събрание. (Продължава да чете)

„И когато това се разбере отъ насъ, г. г. народни представители, вие ще помислите и схванете, че при въпроси като този, като репарационния, всички партийни и политически борби трѣбва да заглъхнатъ, защото надъ партийнитъ знамена и интереси трѣбва да стои едно знаме — трикоьорното знаме на българския народъ, общожитие-

нитъ интереси на българската държава, а тѣ ви казватъ, че съ този договоръ ние пакъ страдаме, ние пакъ сме при- тѣснени“.

Така ли ви говорѣ г. Пждаревъ одева отъ тази трибуна по сегашната спогодба?

Н. Пждаревъ (д. сг): Вие не сте ме слушали.

Министър д-ръ Т. Кулевъ: Тъкмо туй каза.

Н. Пждаревъ (д. сг): Само че тогава Калъчевъ каза, че съ конвенцията се вдига отъ гърба на българския народъ репарационната тежестъ. А това така ли бѣше? Виждате ли, че азъ по-добре съмъ говорилъ отъ вашитъ оратори, но вие не ме оставихте да говоря.

С. Омарчевски (з. в): Правителството на г. Ляпчевъ бѣ изненадано по този въпросъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. Омарчевски сега съзнава, че съмъ говорилъ тогава добре.

С. Омарчевски (з. в): Правителството на г. Ляпчевъ, което дойде въ 1926 г., завари едни преговори за сключване бѣжански заемъ, водени отъ неговия предшественикъ г. Александъръ Цанковъ, респективно министърътъ на финанситъ г. Петъръ Тодоровъ. Въ 1926, 1927, 1928 и 1929 г. почти цялиятъ животъ въ Парламента е изпълненъ съ голѣмата дейностъ на нашия министъръ на финанситъ, който ходи непрекъснато въ чужбина, за да урежда двата заема — бѣжанския и стабилизационния.

Г. Драгневъ (з. в): И на Търговската банка.

С. Омарчевски (з. в): Политиката на сключването на заеми, по моитъ разбирания, изключваше всѣкакви разисквания, всѣкакви ходатайства, молби и протести по въпроса за репарациитъ. И това не се криеше отъ правителството, това се заявяваше не веднѣжъ отъ г. Ляпчевъ и Буровъ. Това се потвърждава и отъ следния фактъ. На стопанската конференция, която се състоя въ Женева отъ 4 до 24 май 1927 г., правителството изпрати официално свой представител въ лицето на уважаемия г. професоръ Данаиловъ. Г. професоръ Данаиловъ каза тамъ, че не е пратенъ официално, а му се платиха разноснитъ. Речъта, която той държи въ Народното събрание по тази стопанска конференция, се направи достойно на широкитъ кръгове отъ българската публика, чрезъ афиширането ѝ. Той е заявилъ въ Женева, че не е официаленъ представител и че въ изложението, което е връчилъ, не изразява мнението на официалната българска държава, а изразява своето лично мнение. Въ това изложение се е споменавало, че репарациитъ сж една отъ прѣчкитъ за възстановяването на нашето стопанство. Това дало поводъ на в. „Журналъ де Женевъ“ да пише, че българската делегация иска да повдигне въпроса за репарациитъ. Това пакъ е принудило г. Данаиловъ да даде опровержение, че той въобще не е искалъ въ тази стопанска конференция да повдига въпроса за българскитъ репарации. Въ стенографскитъ дневници на XXII-то Народно събрание, първа извънредна сесия, 12-то заседание, отъ 6 юний 1927 г., е отбелязано, че г. Данаиловъ за това свое изложение е казалъ (Чете): „Нашето изложение намѣри, нека повторя, единъ действително твърде благоприятенъ приемъ. Въ него, между другото, се споменаваше, наистина, че репарациитъ сж една отъ прѣчкитъ за възстановяването на нашето стопанство и заздравяването на нашия финанси. Това може би е дало поводъ на в. „Журналъ де Женевъ“ да прѣсне новината, която направи неприятно впечатление, че българската делегация ще поиска да повдигне въпроса за репарациитъ въ икономическата конференция. Срещу това азъ трѣбваше да направя опровержение, което се посрещна съ голѣмо одобрение“ — може ли другояче, разбира се, какъ да се не посрещне съ голѣмо одобрение! — „отъ ония срѣди, които ръководиха работитъ на тази конференция“.

Правителството, следователно, което до 1927 г. застъпваше тезата, че ще сключи — и сключи — бѣжанския и стабилизационния заеми, нѣмаше, така да се каже, нито морално право, нито тежестъ да настоява за намаление или за отсрочване, или за отхвърляне на репарационнитъ тежести, които тежаха на българския народъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Понеже ме цитирате, не разбирамъ защо свързвате моето име съ тази работа.

С. Омарчевски (з. в): Ще Ви кажа защо Ви цитирамъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Въ стопанската конференция не е поставян въпросът за репарациите. Тя не е официална конференция, там нямаше официални представители.

С. Омарчевски (з. в): Тя беше свикана по инициативата на г. Лушбюръ и имаше за цел да подири средствата и методите за финансовото заздравяване на свѣта след войните, безъ обзоръ на победители и на победени. И въ тази конференция, многуважаеми г. професоре, Вашъ дългъ беше, като представител на българската държава, да изтъкнете, че едно от първите средства за финансовото, икономическо и стопанско превъзможване на българския народъ е, преди всичко, премахването на репарационните тежести, които тежатъ на гърба на българския народъ. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлците)

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): И това е изложено. Какво искате повече?

С. Омарчевски (з. в): Направили сте опровержение, да не Ви смѣтатъ хората, че Вие ще повдигате въпросъ за репарациите. Правителството се пазише. Въ една среща, която азъ имахъ въ 1928 г. съ пълномощния министъръ на България въ Америка г. Симеонъ Радевъ, той ми заяви нееднократно: „Азъ бихъ повдигналъ буря отъ негодувание; азъ бихъ повдигналъ въпросъ за бедственото положение, въ което се намира България, за бедствено положение, въ което се намира българскиятъ селянинъ, гражданинъ, търговецъ, но азъ съмъ възпрепятствуванъ да говоря за репарации, защото отъ правителството днесъ се води една политика за заеми. А който води политика за заеми, той трѣбва да представи положението на своята държава цѣлтуше, че да може онзи, който ще даде заемъ, да има вѣра, да има надежда, че утрешия денъ държавата ще бѣде единъ добъръ платецъ, каквото правителството заявява, че е“. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлците)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: И все пакъ това, което г. Данаиловъ, каго делегатъ-експертъ въ експертния комитетъ, е докладвалъ, почиващо на неопровержими данни, че плащанията, които предстоятъ на българската държава, заедно съ анюитетитъ на тѣхните заеми, сѣ много голѣми, е най-ценното въ нашитъ пледоарии за онова което е постигнато днесъ, защото плащанията се определяха по възможността да се плащатъ. Това е то истината. А пъкъ тѣзи господа (Сочи земледѣлците), които ръкоплѣскаха, за да въодушевяватъ себе си, тѣ смѣтатъ, че когато нѣкъде поканятъ човѣкъ, той ще трѣбва да си пѣе своята пѣсень, макаръ хората да сѣ го викали за съвсемъ друга работа. (Ръкоплѣскания отъ сговориститъ) Само простаци могатъ да говорятъ така.

Г. Марковъ (з. в): Това показва, че ние осѣждаме Вашата политика на заеми, които заробиха България, и затуй ръкоплѣскаме. Това показва, че Вие презъ цѣлото време не смѣте да повдигнете въпросъ за репарациите, само за да не изпуснете заемитъ, които абсолютно нищо не допринесоха. Това е нашата теза.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Това показва само, че нѣма кой да ви слуша за нѣщо, когато не му е дошло времето. А ние съ една разумна политика подготвихме условия, които сѣ по-силни отъ фразитъ и отъ хленченятия на когото и да е. (Ръкоплѣскания отъ сговориститъ) Ние не можехме, като васъ, да чакаме да ни диктуватъ и да казваме: това е то. Когато правите преценка на онова, което се е вършило, вие ще трѣбва да правите преценка — както азъ имахъ случай да изложа — не само на туй, което е постигнато, а и на онова, което се е искало да се наложи и което нашитъ делегати сѣ успѣли да отхвърлятъ. (Възражения отъ земледѣлците) Да ви убѣдя — е невъзможно, защото то значи да се самоунищожите.

Х. Силяновъ (д. сг): Г. Марковъ! Това изложение, отъ което прави цитати г. Омарчевски, е пълно съ постѣпки за заемъ. Непрекъснато отъ 1920 г. покойниятъ Стамболийски хленчеше чрезъ Репарационната комисия тукъ да се отпусне на България заемъ.

С. Омарчевски (з. в): Нищо подобно.

Х. Силяновъ (д. сг): Понеже го оспорвате, азъ Ви заявявамъ, че утре ще донесе документи да Ви ги покажа.

С. Омарчевски (з. в): Нищо подобно.

Х. Силяновъ (д. сг): Азъ ще Ви докажа това съ документи, отъ които се вижда, че сте хленчили предъ Репарационната комисия да посрѣдничатъ за заемъ, обаче, хленченията ви сѣ останали безъ всѣкакъвъ отзивъ. Това е истината.

С. Омарчевски (з. в): Нѣмаше нужда отъ никакъвъ заемъ.

А. Радоловъ (з. в): Това е вѣрно. Предлагани сѣ били заеми, но сѣ били отхвърляни.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Защо?

Г. Марковъ (з. в): Защото политиката на заеми води къмъ фалитъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Толкова си разбралъ.

С. Омарчевски (з. в): Ако нашиятъ почитаеми другаръ г. Силяновъ може да установи отъ тази трибуна съ единъ официаленъ документъ, който да изхожда отъ правителството на Земледѣлския сѣюзъ, за търсене на заемъ, би направила голѣма услуга на България. Заявявамъ, че подобно нѣщо нѣма. Макаръ на България по онова време да бѣха правени всевъзможни предложения за заеми, обаче земледѣлското правителство не е искало нито единъ заемъ. Г. Никола Стояновъ, директоръ на държавнитъ дългове, е вашъ комисаръ и днесъ, попитайте го. Имате всички държавни архиви, имате Комисарство по репарациите, имате Външно министерство, имате Министерство на финансите; въ тѣхнитъ архиви вие ще намѣрите всичко онова, което ви интересува дори за нуждитъ на вашата вътрешна партийна политика, но за държавната политика вие не можете да докажете, че може да съществува подобенъ документъ.

Г. г. народни представители! Правителството, както призна вчера министърътъ на външните работи г. Буковъ, се намѣрило въ една изненада, когато презъ м. августъ въ Хага се разглеждаше въпросътъ за репарациите въобщо, за плана Йжнгъ. То прати тамъ единъ обикновенъ наблюдателъ, уважаемия пълномощенъ министъръ въ Лондонъ г. Хаджимишевъ, който стоя до едно време, и като усѣти, че се разисква планътъ Йжнгъ, напустна Хага. Въ последния моментъ на първата Хагска конференция излѣзе въпросътъ за негерманскитъ репарации — за източнитъ репарации. Правителството, споредъ изявленията на г. Ляпчевъ, споредъ изявленията на всички първенци на Демократическия сговоръ, смѣташе, че нашиятъ въпросъ за репарациите ще се реши въ Парижъ, гдето ще заседава комитетътъ на експертитъ по негерманскитъ или така нареченитъ източни репарации. Правителството, чрезъ устата на финансовия министъръ — отговорниятъ за финансите на българската държава — тукъ, въ Народното събрание, въ продължение на 4 години непрекъснато твърди, че финансово сме добре, че имаме уравновесенъ бюджетъ, безъ да представи истинското положение — че нашето село е оголѣло, че то е съсипано, че България държавно не живѣе, не се развива, а вегетира, животува, че ние сме съкратили всички културни нужди, всички човѣшки нужди и че нѣмаме никакви ресурси за повдигане на стопанската, на икономическата мощъ на българската държава. Когато министърътъ на финансите едва сключваше редовния бюджетъ отъ кръгло 7 милиарда лева и бюджета на фондовете отъ нѣколко милиарда лева, въ същото време той имаше желанието, чрезъ своитъ писмени и устни изложения и чрезъ своитъ речи, да представи като цѣлтущо положението на българската държава, защото иначе не би било възможно да намѣри отзвукъ молбата му за отпускане на единъ бѣжански и единъ стабилизационенъ заемъ. Тая теза, това становище на правителството, което считаше, че чрезъ сключването на единъ стабилизационенъ заемъ трѣбва преди всичко да се даде възможностъ да се стабилизира българската монета, му попрѣчи отъ неговото гледище да повдигне въпроса за репарациите, и ако то го е повдигало, както заяви г. Молловъ, въ редица изложения предъ Финансовия комитетъ на Обществото на народите, това повдигане е много странично и, въ всѣки случай, не тѣй обществено и народно, както се повдигаше въпросътъ за репарациите отъ страна на Австрия, Германия и Унгария

Н. Стамболиевъ (з. в): Само отъ кумова срама го повдигаха.

И. Петровъ (д. сг): Вие, г. Омарчевски, можете ли да поддържате, че една държава може безъ заеми? И какъ

ще ни увърите, че ще управлявате безъ заеми, когато за нуждитъ на вашата партия заложихте, продадохте вашия клубъ на чехитъ? Държавата, ако бжде въ вашитъ ръце, не само ще я заложите, ами ще я продадете! Вие заложихте „Врабча“ на чехитъ. Не е ли вѣрно това? Не Ви е срамъ! (Възражения отъ земледѣлцитъ)

С. Омарчевски (з. в): Последствията отъ тия два заема, които сключи правителството, сж твърде известни на почитаемото Народно събрание, особено последствията отъ стабилизационния заемъ. Представителътъ на Обществото на народитъ у насъ, г. Шаронъ, има единъ добъръ кабинетъ, многоуважаеми г. г. народни представители, до тържествената зала въ Народната банка, кабинетъ, въ който г. Шаронъ изпълнява възложенитъ му отъ Обществото на народитъ функции по бѣжанския и стабилизационния заеми, и предъ него се явяватъ на докладъ администраторитъ на Българската народна банка! (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитъ) Тия два заема въ разстояние на една година се стопиха съ $\frac{1}{2}$ частъ и възбуджатъ едно съмнение, единъ твърде основателенъ страхъ у всички икономически силни и слаби, че се подлага на рискъ стабилизацията на българския левъ. Срещу цената на 800.000 лири стерлинги ние дадохме на г. Шаронъ право на вмѣшателство въ българскитъ държавни желѣзници, едно вмѣшателство, което прави твърде имажинерно съществуването на българскитъ държавни желѣзници и въобще на съобщителнитъ срѣдства у насъ. За правителството, следователно, което имаше за задача да сключи два заема, за да гарантира отъ негово гледище стабилизирането стойността на българската монета, бѣше изключена, отъ негово гледище, всѣкаква сериозна борба за отстояване правдинитъ на българския народъ, за отсрочване, за намаление или за отхвърляне на репарационния ни дългъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Омарчевски! Посочете една държава въ свѣта отъ победенитъ, които плащатъ или не плащатъ репарации, или отъ победителитъ, която да не е сключила заемъ. Това — едно. (Възражения отъ земледѣлцитъ) Второ, посочете, колко дългъ направихте вие предъ Народната банка презъ време на вашето управление? (Възраженията отъ земледѣлцитъ продължаватъ) Вие заварихте българския левъ съ стойностъ 60 стотинки златни, а го оставихте съ стойностъ 2 стотинки златни. Мълчете! Срамътъ е да говорите! Понижавате достоинството си, правите се негодни за никаква сериозна работа. (Възражения отъ земледѣлцитъ)

Д. Даскаловъ (з. в): Обаче ние правѣхме дългове предъ Българската народна банка, а не предъ чужди банки.

И. Петровъ (д. сг): Свещена простота! Правила дългове предъ Българската народна банка, а не предъ чужди банки!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да, тѣ печатаха банкноти, и знаете какъ ги печатаха — печатаха ги по единъ скандаленъ начинъ и т. н. (Къмъ земледѣлцитъ) Срамътъ е да говорите!

С. Омарчевски (з. в): Азъ не мога да разбера защо г. Ляпчевъ, при тия голѣми успѣхи за неговото правителство по разрешаване на репарационната проблема, е така неспокоенъ, . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Азъ говоря за Вашето достоинство — че е срамътъ да говорите така.

С. Омарчевски (з. в): . . . и защо не ми дава възможностъ и свобода да се изкажа.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Кой Ви ограничава да се изкажете?

С. Омарчевски (з. в): Въ предстоящитъ общински избори българскиятъ народъ ще има възможностъ да каже доколко намира за обектително за насъ разрешението на репарационния въпросъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ние оставяме да говорятъ нашитъ дѣла, а не думитъ ни.

С. Омарчевски (з. в): Оставете ме да се изкажа, г. министре.

Втората теза е именно тази, че следъ първата конференция въ Хага, която бѣше една изненада за правителството на г. Ляпчевъ, която бѣше напуснатата преди да бжде закрита, . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Нищо не си разбралъ.

С. Омарчевски (з. в): . . . съ всичката си искреностъ и поченостъ г. Мишевъ въ последния моментъ на първата конференция въ Хага повдига въпроса за източнитъ репарации. И правителството за 22 дена натовари г. професоръ Данаиловъ и нашия комисаръ по репарациитъ г. Никола Стояновъ, директоръ на Държавнитъ дългове, да се приготвятъ, за да се явятъ предъ комисията на експертитъ по източнитъ репарации въ Парижъ. Трѣбва да признаемъ, че изложенията, които направи нашата делегация въ Парижъ, въ лицето на представителитъ на правителството, г. Данаиловъ и г. Никола Стояновъ, сж само единъ опитъ да се представи сѣщинското положение, въ което се намира България стопански и икономически. Въ списанието на Икономическото дружество е печатанъ единъ отчетъ, единъ докладъ отъ самия г. Никола Стояновъ, отъ който се вижда, че той се намира въ пълно, въ явно противоречие съ многократнитъ декларации на единствения отговоренъ и компетентенъ въ тази областъ министъръ, какъвто е министърътъ на финанситъ, г. Молловъ.

Г. Данаиловъ представя, че ние сме най-бедната страна подъ небето — и то е вѣрно. Той представя, колко е тежко положението на нашия земледѣлецъ, на нашия селянинъ, на нашия чиновникъ, колко е сѣсипано нашето частно стопанство. Но уважаемиятъ професоръ г. Данаиловъ съ тази теза, която поддържаше въ Парижъ и която по държавни съображения не поддържаше въ стопанската конференция презъ м. май 1924 г., . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Иди му свирни сега!

С. Омарчевски (з. в): . . . г. Данаиловъ, казвамъ, се намѣри съ тази теза въ пълно противоречие съ министра на финанситъ. Че това е тѣй, се вижда отъ това, че г. Данаиловъ биде елиминиранъ, биде отхвърленъ. (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитъ)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не е вѣрно.

С. Омарчевски (з. в): Държавни нужди наложиха да отиде г. Димитъръ Шишмановъ, и, следователно, да се лиши по този начинъ правителствениятъ в. „Слово“ отъ водителя на петата колона на този вестникъ — единъ писателъ, който, не знамъ по каква фатална необходимостъ, бѣ назначенъ въ Българското комисарство по репарациитъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Е, понеже г. Омарчевски е литераторъ и литературната вражда е голѣма, затова говори така!

С. Омарчевски (з. в): Г. Буровъ и г. Молловъ се придружаваха, освенъ отъ г. Шишмановъ, още и отъ началника на протокола въ Министерството на външнитъ работи г. Пулиевъ, добъръ специалистъ по бриджъ и покеръ! (Смѣхъ и ржкоплѣскания отъ земледѣлцитъ)

Министъръ А. Буровъ: Г. Омарчевски! Не е почитено да ругаете хора, които отсъствуватъ и които въ всѣко отношение сж почитени и стоятъ по-високо отъ Васъ. Не Ви е срамъ!

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да описваме ли делегацията на Стамболийски — съ кого отиваше въ чужбина? Да се занимаваме ли съ това? Мерзостъ! Знаете съ кои заминаваше той въ странство!

И. Петровъ (д. сг): Г. Омарчевски! Вашето държане по този въпросъ и специално тѣзи инсинуации, които правите — това е недостойно!

С. Мошановъ (д. сг): Кажете кой придружаваше Стамболийски въ Европа? Кажете го! Придружаваше го Пенка Емануилова!

Нѣкой отъ сговориститъ: Придружаваха го леки жени. (Голѣма глъчка)

И. Петровъ (д. сг): Г. Омарчевски! Вие, бидейки на тази трибуна, трѣбваше да се държите малко по-достойно, защото, ако ние започнемъ да говоримъ кой кого е водилъ въ странство съ себе си, ще трѣбва да кажа, че вашиятъ покоенъ шефъ Стамболийски водѣше съ себе си жени. Желаете ли, г. Омарчевски, да Ви кажа, Вие, като министъръ на просвѣтата, какъ сте пѣтували като длъжностно лице

и какъ сте се държали? Да Ви кажа ли какво сте правили въ Долни-Джбникъ? Пиянъ, карали сте да Ви танкуватъ учителки! Недостойно е това, което Вие сте вършили! (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

С. Омарчевски (з. в): И когато България . . . (Пререкания между И. Петровъ и земледѣлцитѣ. Шумъ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

И. Петровъ (д. сг): Ако искате да разгърнемъ тая страница, страница на срамъ, на безчестие и на морално падение, да я разгърнемъ, но тогава вие ще трѣбва да се червите. Безсрамници! (Възражения отъ земледѣлцитѣ) Вие ще трѣбва да благодарите на Демократическия сговоръ, че ви помогна да изплувате пакъ на политическия животъ. вие не заслужавате това. Вие не заслужавате да се върнете къмъ държавното управление. Падението днесъ у васъ е още по-големо. Безсрамници! (Възражения отъ земледѣлцитѣ)

С. Омарчевски (з. в): Г. г. народни представители! Ако говорихъ за г. Пулиева и за г. Шишманова, нѣмахъ желание да обиждамъ нито единия, нито другия. Заявявамъ ви, че лично не ги познавамъ и че нѣмамъ абсолютно никакви отношения съ тѣхъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Позволете ми да Ви кажа защо е отишълъ единиятъ и защо е отишълъ другиятъ.

С. Омарчевски (з. в): Азъ ще Ви кажа.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не Вие ще ми кажете, а азъ ще Ви кажа.

С. Омарчевски (з. в): Когато други държави изпратиха първитѣ свои икономисти, Вие изпратихте хора, които не сѣ сведущи по репарационния въпросъ.

С. Мошановъ (д. сг): Изпратихме Буровъ и Молловъ. Какво искашъ повече? (Глътка)

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Димитъръ Шишмановъ е чиновникъ въ Комисарството по репарациитѣ . . .

С. Мошановъ (д. сг): Човѣкъ специалистъ. (Пререкания съ земледѣлцитѣ)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: (Къмъ С. Омарчевски) Мерзости говоришъ!

С. Омарчевски (з. в): Азъ не говоря мерзости, уважаеми господине! Вземете си думата назадъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Мерзости говоришъ, защото си мерзъкъ! (Голѣмъ шумъ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: (Звъни продължително)

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Хвърли се упрѣкъ върху двама държавни чиновници. Защо г. Димитъръ Шишмановъ е придружавалъ делегацията? Той е началникъ на отдѣление въ Комисарството по репарациитѣ и познава не само репарационния въпросъ, както го познава и г. Никола Стояновъ, но и много други въпроси, защото, покрай репарационния въпросъ, има още 99 други въпроси, които се третира въ конвенциитѣ, и за които Вие, г. Омарчевски, би трѣбвало да говорите тукъ, обаче Вие не ги знаете, пъкъ и не можете да ги разберете. Сигурно ще се явятъ други оратори и тогава ще разберете за какво трѣбва да се говори. Естествено, този човѣкъ трѣбваше да отиде.

П. Миновъ (з. в): Г. Омарчевски! Кажете за отоманския дългъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Пулиевъ е началникъ на протокола, той е довърненъ човѣкъ на г. министъръ Буровъ. Трѣбваше да има най-малко единъ човѣкъ, за да държи шифра. Кой ще го държи? Министърътъ ли ще седи по цѣли нощи да го дешифрира? Тѣй щото срамота е да говорите така и да хвърляте обиди. Но защо говорите Вие така? Защото знаете състава на вашитѣ делегации, съ всички госпожи и госпожици (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ. Възражения отъ земледѣлцитѣ), когато се пътуваше изъ Европа съ цѣли тренове и съ отдѣлни салони-вагони, съ гогвачи въ вагонитѣ, когато се правѣха грамадни разходи. Като знаеете собственитѣ си грѣхове и като не можете да хвърляте упрѣкъ на другитѣ, вие имате право да търсите да представите, че другитѣ сѣ виновни.

Затуй сѣ отишли тѣзи хора. Чухте ли, г. Омарчевски!

С. Омарчевски (з. в): Въ състава на нашитѣ делегации бѣха покойниятъ Никола Милевъ, живиятъ Симеонъ Радевъ, синътъ на г. Михаилъ Маджаровъ, покойниятъ Михаилъ Савовъ, г. Фичевъ и т. н. Като финансовъ експертъ презъ 1920 г. бѣше изпратенъ добриятъ приятелъ на г. Ляпчевъ и на г. Буровъ г. Стоянъ Милушевъ отъ Софийска банка. Нима вие ще отречете, че правителството на Земледѣлския сюзъ прашаше нееднократно покойния Никола Милевъ, Симеонъ Радевъ, професоръ Михалчевъ, професоръ Александъръ Цанковъ, професоръ Димитъръ Мишайковъ?

Министъръ-прѣдседателъ А. Ляпчевъ: Нищо не отричаме, но не се нахвърляме срещу васъ за това, че нѣкой отъ тѣхъ е ходилъ, а вие се нахвърляте защо ходилъ Шишмановъ — казвамъ Ви — и защо ходилъ Пулиевъ — пакъ Ви казвамъ. Но пита се: какво Ви дава основание да се нахвърляте върху хората, когато въ ваше време, покрай Милева и Радева, въ делегациитѣ имаше и други?

С. Омарчевски (з. в): Въ всѣки случай, азъ дължа да подчертая, че, докато делегатитѣ на всички други страни бѣха хора все вещи и компетентни по въпроса, българското правителство не бѣше на едно мнение въ собствената си партия.

Министъръ А. Буровъ: Не е вѣрно. Говорите глупости.

С. Омарчевски (з. в): И затуй, вмѣсто да изпрати г. професоръ Данаиловъ или други българи, като г. Сакаровъ, . . .

Министъръ-прѣдседателъ А. Ляпчевъ: А, да, намѣрихте го!

С. Омарчевски (з. в) . . . или нашия добъръ другаръ г. Илия Януловъ, чиято книга се напечата на английски и даде истинска представа за положението, въ което се намира България, правителството на Сговора и днесъ, и въ миналото се въоръжава съ представители, които, по моя преценка, не бѣха достатъчно подготвени за онѣзи тежки задачи, които предстоеха да се разрешаватъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ако г. Буровъ не е подготвенъ, тогава не знай кой е подготвенъ.

С. Омарчевски (з. в): Азъ не говоря за г. Бурова, а за онѣзи „допълняющи дружини“, за онѣзи ремаркета, каквито сѣхъ литераторътъ г. Шишмановъ и началникътъ на протокола г. Пулиевъ. Вмѣсто да подирите съдействието на всички добри българи, безразлично отъ кои политически лагери сѣ тѣ, вие намѣрихте тѣзи хора, за да се потвърди една мисль: че както въ миналото, когато България почна балканската война, когато почна европейската война, така и сега, при разрешаването на репарационния въпросъ, кждето се касае за съществуването на България въ бждеще и за запазването на нейния националенъ творчески гений, се е погледнало партийно. Когато е въпросъ за отстояване на национални идеали, на държавни интереси, вие трѣбваше да постѣпите тѣй, както постѣпиха въ Германия, кждето правителството на Мюллеръ изпрати въ делегацията си единъ свой решителенъ, организически противникъ, какъвто бѣше д-ръ Шахтъ, и други хора, вещи и компетентни, и мнението на които бѣше важно за втората Хагска конференция. Правителството на Демократическия сговоръ е гледало винаги тѣснопартийно на всички въпроси отъ международенъ характеръ. Никой отъ насъ — нито отъ земледѣлската парламентарна група, нито отъ членовѣтъ на останалата оппозиция — не смути нито съ едно наше дѣло, нито съ единъ нашъ актъ, нито съ една наша дума, статия или публично прение, дейността на вашитѣ делегати, г. г. Буровъ и Молловъ, когато тѣ отстояваха правдинитѣ на България въ Хага или въ Женева. Вие не можете да се оплачете. Вие сте най-таченото и уважаваното правителство на България, . . .

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да, има защо.

С. Омарчевски (з. в): . . . особено от тѣзи, които сѣ най-унижени и оскърбени въ тая страна. Вие не може да се оплатите от липса на лоялност и почтеност от наша страна.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Това е друг въпросъ.

С. Омарчевски (з. в): Ние бѣхме систематически ругани въ разстояние на четири години, че сме искали да подкупимъ Репарационната комисия, за да намали репарационния ни дългъ. Знаейки докъде може да се простира критиката срещу правителството и откъде почва нарушаването на интереситѣ на българската държава, ние предпочехме да бѣдемъ уязвявани лично, партийно, съюзно, но никога да не прекрѣчваме рамкитѣ, отгѣтъкъ които критиката срещу правителството се обръща въ критика срещу държавата въ известни важни за нея моменти и става опасна.

И. Петровъ (д. сг): Ваши партизани разпространяваха това нѣщо.

С. Омарчевски (з. в): Остави ме, моля ти се!

И. Петровъ (д. сг): Ваши партизани казваха, че 4-тѣ милиона златни, които взема Стамболийски, ги е взелъ, за да върши едно патриотично дѣло.

С. Омарчевски (з. в): И когато Маринковичъ, министъръ на външнитѣ работи на една победителка, наша сѣска, ви казва, че България бѣше третирана зле от страна на силитѣ-победители, че тѣзи сили-победители сѣ мѣрили съ два различни аршина въ Хага различнитѣ държави относно източнитѣ репарации, въ туй време, казвамъ, ние, макаръ и обидени партийно, съюзно и лично, не сме правили противна агитация. Ние сме се стремили да премахнемъ хомота, който тегне на България, нахлузень на кабинета на Стамболийски по силата на спогодбата отъ 21 мартъ 1923 г. Но г. Ляпчевъ държеше цѣлия въпросъ въ една тайна. Вчера г. Буровъ каза: „Вие знаехте мнението на Финансовия комитетъ и борбата, която водѣха нашитѣ представители въ комитета на експертитѣ въ Парижъ“. Г. Буровъ мисли, че въ негово отсъствие Народното събрание е държано въ течение на преговоритѣ, които той заедно съ своя другаръ г. Молдовъ и съ г. Данаилова водѣха по въпроса за българскитѣ репарации. Министър-председателъ г. Ляпчевъ казваше: „Оставете стопанската криза, оставете финансовата криза, оставете въпроса за разбойничеството — азъ знамъ кой покровителствува разбойничитѣ въ България, кой ги фаворизира и отъ вънъ, знамъ и каква е кризата“.

Репарации, реконструкция, стопанска и финансова криза! Правителството на г. Ляпчева най-малко отъ насъ може да се оплаче. Какво искахме ние? Ние искахме, правителството да направи достойние онова, което се иска отъ България отъ финансовитѣ експерти, и, като го направи пълно достойние, да изуче нашето мнение, мнението на представителитѣ на българския народъ. Правителството бѣше длъжно да се вслуша въ резолюцията на конгреситѣ, митингитѣ, конференциитѣ на всички стопански и икономически организации въ България. И Съюзътъ на индустриалцитѣ, и Съюзътъ на мелничаритѣ, и Съюзътъ на еснафитѣ, и Съюзътъ на градоветѣ, всички, безъ разлика на партии, въ многолюдни манифестации излѣзоха да кажатъ думата на българския народъ: селото е оголѣло, градоветѣ сѣ съсипани, чиновничеството изнемогна; селото днесъ едва преживява, неговиятъ инвентаръ се продава на безценица; то вегетира — на много мѣста въ нашата родина ежедневната храна на населението е много по-малко, отколкото е дажбата на полковитѣ кучета, които вардятъ границитѣ на нашата държава.

И. Петровъ (д. сг): Съ това какво искате да кажете?

С. Омарчевски (з. в): Българската интелигенция се изражда. Нѣма добри, хигиенични училищни сгради, където да се подготвяватъ бѣдешитѣ граждани на тая държава. И като-че-ли изобщо цѣлото стопанство и финансово положение, въ което се намира нашата държава, подготвява грозно бѣдеше на България. И нѣма нужда отъ вмѣшательство на Третия интернационалъ, отъ вмѣшательство на болшевишка Русия — обективнитѣ условия, разстроено то финансово и стопанско положение на държава и народъ подготвятъ почвата за размирия въ тая страна, които ще разтворятъ портитѣ на България, които ще погребатъ самостоятелността на българския народъ.

Съ нашитѣ питания, съ нашитѣ запитвания и протести тукъ ние искаме да кажемъ думата си, да отразимъ мнението на всички онѣзи организации, на всички градове и села, които казаха: не желаемъ да плащаме, защото не можемъ да плащаме. У насъ така ли се постѣпи, както въ Германия, както въ Унгария? Не. Състои се една манифестация на цѣла София, безъ разлика на партийни убеждения, на класи и съсловия, начело на която манифестация видѣхъ много отъ поклонницитѣ на Демократическия сговоръ; състои се манифестация на студентитѣ, която бѣше разпрѣсната отъ полицията на г. Ляпчева, защото, каза се, улицата не трѣбва да диктува. Да, улицата не трѣбва да диктува, улицата не трѣбва да решава. Азъ съмъ съгласенъ съ взетитѣ отъ правителството мѣрки за запазване реда и спокойствието въ страната, но азъ съмъ длъженъ въ сѣщото време да протестирамъ, загдето по най-жизнения въпросъ — за икономическото процвѣтане и съществуване на българската държава — на народа се отнема възможността, той бѣше възпрепятствуванъ да каже своята дума прямо, ясно, открито.

Правителството сега се радва на успѣхъ.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Господи, Боже мой! Ние сме си намалили заслугитѣ до неимовѣрностъ.

С. Омарчевски (з. в): Това, обаче, е една съзнавана самозмама.

Министър-председател А. Ляпчевъ: Нѣщо Ви боли — какво да Ви правя! Нѣмате куражъ, изгубили сте си козетѣ! (Веселостъ)

С. Омарчевски (з. в): Азъ имамъ вашитѣ изявления. — Г. Буровъ на връхъ Атанасовъ-день, на имения си день, е поканилъ своето племе, частъ отъ коалиционното управление на г. Ляпчевъ, на вечеря въ своя домъ . . .

Министър А. Буровъ: И то не е вѣрно; не е нито на връхъ Атанасовъ-день, нито на вечеря.

С. Омарчевски (з. в): Това е предадено въ в. „Свободна речъ“.

Министър А. Буровъ: Какво да Ви правя! Вмѣсто да слушате това, което азъ Ви говоря тукъ, Вие четете вестници.

С. Омарчевски (з. в): Азъ чета „Свободна речъ“, органъ на правителството. В. „Свободна речъ“ отъ 2 февруарий 1930 г., брой 1768 пише: (Чете) „Пръвъ взелъ думата г. Буровъ, който изтъкналъ грамадно преди всичко морално значение на Хагската спогодба, заслугата за която се пада на цѣлия Сговоръ. Той още веднѣжъ посочилъ, че постигнатото се дължи и на съдействието на много безкористни приятели, които България има въ чужбина, и завършилъ речта си по спогодбата съ думитѣ: това дѣло е и моята гордостъ — него ще завещая на децата си“.

Н. Стамболиевъ (з. в): Само че г. Данаиловъ оспорва, какво България е спечелила.

Министър А. Буровъ: Понеже, г. Омарчевски, Вие предизвикате по този начинъ, азъ ще взема думата по-попире, ще Ви отговоря и ще кажа — щомъ искате да го кажа — какъ азъ преценявамъ това дѣло. Ако азъ вчера въ моя говоръ избѣгвахъ всичко онова, което можеше да се смѣтне за нѣкакво лично възвеличаване, правѣхъ го, защото искахъ да остане впечатлението, че тукъ се водятъ сериозни дебати, да премахнемъ всѣкакво чувство на лично съревнование и всѣкаква мисль, че тукъ се търси нѣкаква реклама, за да може въ една атмосфера спокойна, обективна и, бихъ казалъ, патриотична, да се погледне на това дѣло като на общо дѣло, резултатъ на общи усилия. (Възгласения отъ земледѣлцитѣ) Но понеже виждамъ какво безчестно издребняване се манифестира тукъ, Вие ми развързвате устата и утре азъ ще Ви покажа какъ знамъ да говоря.

С. Омарчевски (з. в): Азъ Ви казахъ още въ началото, че по репарационния въпросъ правителството е раздѣлено на две мнения. Докато г. Буровъ въ колонитѣ на в. „Свободна речъ“, правителственъ органъ, дължи да благодари на великитѣ сили и, следователно, по този начинъ да се похвали, че ние сме добре съ тая спогодба, г. Данаиловъ въ едни изявления въ навечерието на Коледа, . . .

Министър А. Буровъ: Нѣмаше спогодба още.

С. Омарчевски (з. в): ... печатани във в. „Лъч“, органът на г. председателя на Народното събрание, във броя от 1 януарий 1930 г., под № 320, казва следното.

Т. Кожухаров (д. сг): Я прочетете изявленията на генералъ Жековъ, да видите какво разправя за васъ.

С. Омарчевски (з. в): Оставете генералъ Жекова. Вие ще четете какво казва генералъ Жековъ за насъ, а азъ ще чета какво пише г. Данаиловъ за васъ.

Х. Сияяновъ (д. сг): Г. Радоловъ! Спомняте ли си Вашитъ писма до Стамболийски? Ще ви ги прочетемъ отъ трибуната.

С. Омарчевски (з. в): (Чете) „Нашиятъ бюджетъ трѣбва да се нагоди къмъ една правилна външна политика. Последнитъ събития ни убедиха“ — изявленията сѣ направени на 1 януарий т. г., а тая спогодба е сключена на 20 януарий — „че ние нѣмаме приятели извънъ границитъ си, че тѣхното търсене дори за дълго време ще остава една несполучлива работа. Намъ предстои да се съсрѣдоточимъ върху себе си“ ... и пр. Значи, г. Данаиловъ, секретаръ на Демократическия сговоръ, кандидатъ за финансовъ министъръ въ утрешния день (Смѣхъ всрѣдъ лѣвицата), ...

Т. Кожухаровъ (д. сг): Това е секретъ. Още не се знае.

С. Омарчевски (з. в): ... секретарьтъ на партията, която управлява българската държава, въ тая своя статия въ в. „Лъчъ“ отъ 1 януарий твърди противното на това, което твърди министърътъ на външнитъ работи, който въ разстояние на 5—6 години е все голѣмъ оптимистъ, който не смѣташе, че България трѣбваше да постави всички въпроси на разрешение много по-рано, който смѣташе, че на въпроса за репарациитъ ще му дойде времето, ...

Министъръ А. Буровъ: Да, да, да!

С. Омарчевски (з. в): ... че на въпроса за малцинствата ще му дойде времето, ...

Министъръ А. Буровъ: Да, да, да!

С. Омарчевски (з. в): ... че цѣлиятъ комплексъ отъ въпроси не може да бѣде сложенъ изведнѣжъ, ...

Министъръ А. Буровъ: Да, да, да!

С. Омарчевски (з. в): ... и че всѣки въпросъ ще бѣде поставенъ, когато му дойде времето.

Министъръ А. Буровъ: Да, да, да!

С. Омарчевски (з. в): Той вчера намѣри доблестъ въ себе си да благодари на всички велики сили за сключването на тая спогодба и за услугата, която сѣ направила на България, и съ това влѣзе въ явно противоречие, въ разрѣзъ съ она, чийто думи трѣбва да бѣдатъ чути, съ она, който е секретаръ, който е отговорно лице въ една партия, на устнитъ на която се намира кабинетътъ, който стои на това мѣсто. (Сочи министерската маса)

Какво ни казва уважаемиятъ г. Данаиловъ? (Чете) „Последнитъ събития ни убедиха, че ние нѣмаме приятели извънъ границитъ си, че тѣхното търсене дори за дълго време ще остава една несполучлива работа“.

Х. Сияяновъ (д. сг): Резултатътъ сегледа — въ случая споразумението — а не какво е казалъ този или онзи.

И. Петровъ (д. сг): Г. Омарчевски! Сега казвате „уважаемия г. Данаиловъ“. А сѣция вие бѣхте пратили въ затвора. Това е вашето уважение! Не ви е срамъ! (Възражения отъ земледѣлцитъ).

С. Омарчевски (з. в): Какъвъ бѣше нашиятъ зовъ, какво бѣше нашето искане, нашето настояване? Да бѣде сложенъ тукъ за разглеждане репарационниятъ въпросъ, да бѣдемъ посветени въ воденитъ преговори, за да си кажемъ и ние нашето мнение. Г. министъръ-председателъ — вписано е въ дневницитъ, а азъ мисля, че всички вие помните какво той каза — на единъ мой упрѣкъ въ това отношение ми отговори: „Г. Омарчевски смѣта навѣрно, че народнитъ събрания на България и на силитъ-победителки ще водятъ разговори надъ правителствата, а не че разговоритъ за сключване на конвенции се водятъ отъ отори-

зираны отъ правителствата хора“. Това е, безспорно, вѣрно; ние знаемъ, г. Ляпчевъ, много добре, че разговоритъ се водятъ винаги отъ отговорнитъ правителства, но ние искахме да ни сезирате съ въпроса за българскитъ репарации преди сключване на спогодбата, а не да ни сезирате съ тоя въпросъ следъ сключване на спогодбата, както отъ 7 години насамъ, откакъ управлява Демократическия сговоръ, сте ни изправяли все предъ свършени факти, които ние тукъ трѣбва само да регистрираме.

Министъръ А. Буровъ: Стига да сѣ добри свършенитъ факти, а не да бѣдатъ като вашитъ.

С. Омарчевски (з. в): Ние отъ тая трибуна, по различни поводи, отъ нѣколко години говоримъ, че репарационната проблема трѣбва да се разглежда, като проблема на българския народъ, на българското племе и задълженията да бѣдатъ поети не отъ слабитъ плещи на едно правителство — което и да бѣде то — а отъ дебелитъ плещи на омършавѣлия, съ изсмукани жизнени и материални сокове народъ, който се боръ за своето национално обединение, но който биде сразенъ.

Смисълътъ на нашитъ искания бѣше този: да получатъ правителственитъ делегати инструкции и подкрепа. . .

Нѣкои отъ сговориститъ: Отъ васъ, отъ дружбашитъ!

С. Омарчевски (з. в): ... преди всичко отъ васъ, като обединена партия, която крепи правителството на г. Ляпчева, а следъ туй отъ насъ и цѣлия български народъ. Но вие сами не сте единни, когато се касае до изпращането на делегати, вие не можете да се съгласите кои да отидатъ отъ васъ. А да потърсите мнението на г. Сакарова или мнението на г. Илия Януловъ — това малко ви интересува, защото вие отъ 7 години проповѣдвате една опасна ересь, че отъ едната страна сѣ патриотитъ, а отъ другата, безспорно, сѣ предателитъ и най-вече дружбашитъ.

Т. Христовъ (д. сг): Вѣрно, че е безспорно.

С. Омарчевски (з. в): Вашата спогодба я характеризира г. Данаиловъ, а нашата спогодба и нашето управление ето какъ ги характеризира единъ отъ най-ярокитъ наши противници, какъвто е г. Янко Сакъзовъ. Ето какво казва той: (Чете) „Премахането на този режимъ я стресна“. Думата е за режима на Земледѣлския сюзъ. „Тя сгрѣ започнатото да се възвръща благоволение къмъ младата трудеща се нация, която презъ време на голѣмата война хиляди и хиляди уста на живи свидетели бѣха прославили отъ най-печалната и непрепорѣчителна страна. Извършването преврата отъ офицери и войска, влизането на трима военни (смѣтаха ги и тримата генерали) въ правителството, единиятъ отъ които е билъ адютантъ на царя, предполагаганото участие на македонски революционери въ преврата — което се нескривано твърдѣше — еднакво участие на националибералитъ въ това дѣло и въ управлението, всичко това охарактеризира предъ очитъ на Европа смисъла на извършената промѣна. Сваленъ бѣше единъ режимъ на селяни и народни хора и възстановенъ бѣ режимътъ на монархизма, милитаризма и съединената буржоазия. Това бѣ общото мнение“ — мнението въ Европа. Това го говори и г. Янко Сакъзовъ, а не азъ.

И. Петровъ (д. сг): Я прочети какво пише презъ сѣщото време Григоръ Чешмеджиевъ!

С. Омарчевски (з. в): По-нататкъ. (Продължава да чете) „Господата Цанковъ и Калфовъ трѣбва да сѣ почувствували добре това, когато ни единъ европейски политикъ не е искалъ да се срещне съ тѣхъ и когато сами тѣ не сѣ решавали никѣде да се покажатъ. Каква разлика между това криене отъ свѣта на днешнитъ управници и онова шумно шествие, което Европа устройваше на селянина и овчаря Стамболийски!“

Нека нашитъ общественици и нашитъ емигранти отъ Македония; Тракия и Добруджа да се позамислятъ върху това различие и да вникнатъ въ неговитъ по-дълбоки причини“.

И. Петровъ (д. сг): Отъ коя дата е това?

С. Омарчевски (з. в): Отъ м. ноември 1925 г. — в. „Народъ“, брой 264.

И. Петровъ (д. сг): Питайте г. Григоръ Чешмеджиевъ: когато пѣтувахме заедно съ него — азъ отивахъ въ Шу-

менъ при нашитѣ затворници, а него го интернирвахъ въ Ески-Джумая — съ какви разбирания отиваше той тамъ за вашия режимъ и какво му казахъ азъ тогава?

С. Омарчевски (з. в): Азъ ви цитирамъ какво е писалъ г. Янко Сакъзовъ тогава и какво пише сега г. Данаиловъ, секретарътъ на партията Демократически сговоръ, която крепи днешната власт. Азъ разбирамъ голѣмитѣ успѣхи, които сж постигнати отъ нашитѣ делегати въ Хага, но не разбирамъ само едно: защо е тази бързина въ ратифицирането на спогодбата? На 20 януарий е сключена тя, обаче другитѣ държави едва сж я превели на своя езикъ, а българското правителство бърза ние първи да я ратифицираме!

Министъръ А. Буровъ: Има държави, които сж я ратифицирали вече. Навсѣкѣждъ бързатъ.

С. Омарчевски (з. в): Доколко се бърза въ това отношение, се вижда отъ факта, че даже единиятъ проектъ, който ни се раздаде онзи день, е различенъ отъ този, който ни се раздаде вчера. Въ първия проектъ, който ни бѣше раздаденъ онзи день, въ чл. 11, алинея последна, се казва следното: (Чете) „Също така, всѣко вземане на България спрямо Австрия и Унгария, посочено въ чл. 145 на Ньойския договоръ, и всѣко вземане на Австрия и Унгария спрямо България, посочено въ чл. чл. 213 на Сенъ-Жерменския договоръ и 196 на Трианонския договоръ, се анулиратъ. Всички инструменти и документи относително тия вземания ще бждатъ обезсилени“; а въ проекта, който ни се раздаде вчера срещу подписъ, се казва така: „Всичкитѣ тѣзи документи ще бждатъ унищожени“. Вие знаете, г. г. народни представители, какъ се унищожаватъ такива документи.

Министъръ А. Буровъ: Обаче и въ единия, и въ другия екземпляръ имате французки текстъ, който е абсолютно еднакъвъ, само че единиятъ преводчикъ е превелъ текста по единъ начинъ, а другиятъ, който е по-компетентенъ, е превелъ същия текстъ по другъ начинъ. Какво искате да кажете съ туй?

С. Омарчевски (з. в): Това е характеристично за бързината, съ която въобще се процедира, за да се регистриратъ свършенитѣ факти.

Министъръ А. Буровъ: За да се дадатъ на разположение на народнитѣ представители тѣзи документи; и тѣ сж на ваше разположение 5 дена.

С. Омарчевски (з. в): Това е противно на установенитѣ отъ конституцията порядки. Парламентътъ се явява като една регистратура на свършени факти.

Министъръ А. Буровъ: Това ли е противъ парламентаризма: да дадешъ време на Парламента да изучи известни мѣроприятия?

С. Омарчевски (з. в): Съ тази конвенция, която се предшества отъ изявленията на г. Данаиловъ, отъ неговото искрено и открито признание, че България нѣма приятели, вие елиминирате волята на българския народъ; той не бѣше изслушанъ, когато се прие тази спогодба за репарациитѣ. Вие получихте тая спогодба и се хвалите съ нея. Досега ние трѣбваше да плащаме 10.000.000 златни франка въ продължение на 37 години, а отсега нататъкъ ще плащаме крѣгло по 11.000.000 златни франка.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Сега плащаме по 14.000.000.

Министъръ А. Буровъ: Той и това не знае.

С. Омарчевски (з. в): Азъ знамъ, че вие туряте и 2.000.000 златни франка за окупационни разноски; но едно не знае г. Буровъ — че дългътъ ни по траншъ Б, който възлиза на 1.700.000.000 л., не е изискуемъ. И мене ми е чудно, какъ въ една спогодба; съ която се уреждатъ репарационнитѣ плащания на България спрямо силитѣ-победители, се турятъ и нови плащания по отоманския дългъ и др.

Министъръ А. Буровъ: Никакво ново задължение не е прието. Вие знаете много добре, че то съществува по Ньойския договоръ.

С. Омарчевски (з. в): Защо се споменава въ тази спогодба за втори пътъ, че се анулиратъ вземанията на България спрямо Германия и обратно, когато въ единъ членъ

на спогодбата, която се гласува, по уреждане смѣткитѣ съ Дисконто-Гезелшафтъ, ясно се казваше, че българското правителство се умолява да въздействува на Народната банка да се откаже отъ своитѣ авоари?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не. Това бѣше досежно вземанията на Народната банка, но не за вземанията на българската държава спрямо германската. Тѣ сж съсемъ различни работи. Но какво да правя, като сте топтанджин? Толкова знаете! Това тѣхъ (Сочи земеделцитѣ) не ги интересува, а ги интересува само какъ г. Омарчевски ще отиде въ нѣкоя селска кръчма и ще наелектризира населението противъ властта. Това е смисълътъ на цѣлата тирада на г. Омарчевски. Това е една просташка демагогия. Но съ това далечъ нѣма да отидете. Отъ день на день ще се проваляте, защото всичко расте и умътъ на българския селянинъ тоже расте.

С. Омарчевски (з. в): Ако правителството схващаше своя дългъ на добри българи, на добри патриоти — каквито вие постоянно се биете въ гърдитѣ да ни увѣрявате, че сте — трѣбваше отъ репарационния въпросъ да направи единъ общодържавенъ, общонароденъ въпросъ и ако види, че неговитѣ сили сж слаби и немошни — както въ дадения случай се оказаха немошни — да отстъпи мѣстото си на една властъ, която да се крепи на широкитѣ плещи на българския народъ, която да обединява по възможностъ повече партии и повече фактори.

С. Мошановъ (д. сг): Когато вие сключихте спогодбата въ 1923 г., два кабинета бѣха въ затвора. Така разбирате вие общонародната подкрепа.

С. Омарчевски (з. в): Вие поискахте сами, на свои плещи да изнесете репарационния въпросъ, и не трѣба да искате нашето съгласие. Вие ни сезирате съ една конвенция, за която не веднѣжъ — стотенъ пътъ, милионенъ пътъ заявяваме, че нѣма да гласуваме, и не само че нѣма да гласуваме, но ние протестираме, че на нашитѣ питания, на нашитѣ зовове, на нашитѣ искания и молби вие ни отговаряте съ свършени факти. Ще се намѣрятъ ли доблестни хора въ вашитѣ срѣди, които пишатъ въ вестницитѣ и атакуватъ управляващото правителство, което изхожда отъ партията, къмъ която се числятъ самитѣ тѣ — а отъ трибуната нѣматъ доблестъ да признаятъ грѣшкитѣ на правителството — да вдигнатъ гласъ противъ тая спогодба? Ние ви заявяваме за хиляденъ, за милионенъ пътъ, че нѣма да гласуваме тая спогодба и протестираме, че сте изправили българския народъ, този оголѣлъ и съсипанъ народъ, предъ свършени факти — да ви приеме спогодби, които убиватъ неговото бждеще.

Вие ни говорѣхте тукъ, г. Буровъ, че България не може да се ползува отъ чл. 122 отъ договора за миръ и че не може ежегодно да бжде унижавана, да бжде оскърбявана и притискана да търси подаяние. Не дай, Боже, да дойде такава тежко финансово, стопанско и икономическо положение, че да се позовава българскиятъ народъ на чл. 122, който е категориченъ!

Нѣкой отъ сговориститѣ: И който не разбирашъ.

С. Омарчевски (з. в): Ние загубихме тая база, но вие имате смѣлостта да теоритизирате и да казвате, че е недостойно за държавния суверенитетъ да чакаме да изпадне въ такава тежко положение, за да се позоваваме на чл. 122 отъ договора за миръ. По-тежко положение, г-да, отъ това какво? Нима това е розово? Нима това положение не е тежко, та да не можемъ да искаме приложението на чл. 122 отъ договора за миръ, който единствено по етимологиченъ начинъ дава права на българския народъ?

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Етимологически!

С. Омарчевски (з. в): Вие не искате да дочакате пострашни дни, защото, трѣбва да признаемъ, около Демократическия сговоръ, около управлението все още има известни хора, които сж доволни, когато цѣлъ народъ безъ разлика на класи, на съсловия и на партийни убеждения гине и се топи всѣкидневно. (Ржкоплѣскане отъ земеделцитѣ) Вие преди 3—4 години все имате въ вашитѣ редове известни крупни индустриалци, крупни банкери, крупни капиталисти, но днесъ постепенно, съ развой на стопанската криза, която, преди всичко, е психологическа и се дължи на васъ — размирницитѣ на спокойствието въ тая страна — тѣ ви напускатъ. Докато тая политическа опасностъ у насъ не се премахне, ние ще вървимъ кресчедно надолу къмъ

едно стопяване днес на търговци, утре на индустриалци, а земледълците, работниците и еснафитъ отдавна вегетиратъ.

С. Мошановъ (д. сг): Много сме доволни, че почвате да плачете за тяхъ.

С. Омарчевски (з. в): И каква съжба! Днесъ г. Буровъ, теоритикътъ на буржоазията, на спекулативния капиталъ у насъ, теоритикътъ въ 1910/1911 г. на опасноститъ за българската буржоазия отъ разрастването на земледълското съсловие — респ. на неговата организация Земледълския съюзъ — който държа речъ предъ онова паметно велико Народно събрание, като управникъ, и стана баща, стана родоначалникъ на фаталния чл. 17 за българския народъ, бащата на войнитъ, стана и баща на репарациитъ, които той съ своята народняшка партия, въ лицето на нейнитъ представители, ликвидира по начинъ, който ще спре за дълги години развоя на българския националенъ гений. (Ржкоплъскания отъ земледълцитъ) Г. Буровъ е, който защити въ 1911 г. чл. 17, който членъ породилъ войнитъ, вследствие на които войни се зароби Македония въ нейнитъ исторически и етнографически граници.

Т. Христовъ (д. сг): Вие искахте да продадете македонцитъ на Сърбия.

С. Омарчевски (з. в): Буровъ е родоначалникъ на тия репарации, отъ които се огъва, гине и пъшка цѣлиятъ български народъ. (Ржкоплъскания отъ земледълцитъ) На Вашия именъ день, г. Буровъ, Вие дадохте вечеря на народнитъ представители отъ Вашата партия, . . .

Министъръ А. Буровъ: Не е на моя именъ день, въ грѣшка сте.

С. Омарчевски (з. в): . . . на която вечеря възхвалихте това дѣло на закопаване бждещето на българското племе. Това дѣло ние нѣма да одобримъ и ще се боримъ да поставимъ нашата държава въ по-други условия, въ по-другъ редъ, да ревизираме това мръсно, това позорно дѣло, което

вие ни поднасяте. (Продължителни ржкоплъскания отъ земледълцитъ. Възражения отъ сговориститъ)

С. Мошановъ (д. сг): Отъ речта на Омарчевски личи, че дружбащината не е умрѣла. И за това Ви благодаримъ.

Н. Стамболиевъ (з. в): Значи, заканвате се. Нека чуе председателятъ на Камарата, че се заканвате.

И. Петровъ (д. сг): Засрамете се! Вие сте единъ невмѣняемъ, единъ истериченъ човѣкъ, една загубена съвѣсть.

Председателъ: Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Съ вашитъ разправии и съ бързината, съ която г. Омарчевски напусти залата, менъ се отне възможността да му задамъ единъ въпросъ. Понеже той постоянно ни упрѣква, че не сме използвали силитъ на партията, къмъ която той принадлежи, азъ бихъ желалъ да го запитамъ: кого тѣ биха препоръчали за тая работа, съ която бѣха натоварени г. г. Буровъ и Молловъ, за да помогне и той въ нѣщо?

Нѣкой отъ сговориститъ: Д-ръ Бешковъ.

Х. Силяновъ (д. сг): Кърлю и Мурджо.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Коя е тази сила интелектуална и компетентна? Толкозъ по този въпросъ

Колкото за оголѣлото село, за полуканитъ рѣце и плачетъ — земледълцитъ имаха възможность това да го докажатъ и използватъ въ 1920 г. Каквото можаха, направили.

Г-да! Азъ смѣтамъ да вдигнемъ заседанието.

И. Петровъ (д. сг): Да продължимъ.

Председателъ: Следното заседание ще бжде утре съ сѣщия дневенъ редъ.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. 25 м.)

Председателъ: **АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ**

Подпредседателъ: **В. ДИМЧЕВЪ**

Секретаръ: **В. ИГНАТОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народните представители: Хюсеинъ х. Галибовъ, Георги Казанаклиевъ, Георги Енчевъ, Еминъ Агушевъ, Петъръ Цвѣтковъ, Вичо Петевъ, Димитъръ Нейковъ, Димитъръ Ивановъ II, Иванъ Петровъ Недѣлковъ, Хинекъ Майеръ и Никола Андреевъ	731	левъ и отправени обвинения срещу Земледѣлския съюзъ за връзки съ чужбина. (Съобщение)	731
Представители народни — клетва. Подвеждане подъ клетва народния представител Тодоръ п. Тончевъ, замѣстникъ на починалия народенъ представител Рангелъ Барбанаконъ	731	Предложения: 1. за одобрение на подписаната въ Ангора на 23 декемврий 1929 г. конвенция за предаване между България и Турция. (Съобщение)	
Питания: 1. отъ народния представител Герасимъ Ангеловъ къмъ министра на правосѣдието относно вземането мѣрки срещу стопанската криза. (Съобщение)	731	2. за даване изключително право на Корнелисъ Бринкъ, холандски подданикъ, временно живущъ въ София, да търси петролъ за единъ периодъ отъ 4 години въ Бобовдолския каменовжгленъ басейнъ. (Съобщение)	731
2. отъ народните представители Георги Марковъ и Иванъ п. Янчевъ къмъ министъръ-председателя и министъръ на вътрешните работи и народното здраве относно произнесена речъ въ гр. Ямболъ отъ министъръ Славейко Васи-		3. за одобрение на подписанитѣ въ Хага на 20 януарий 1930 г. спогодби относно уреждането на въпроса за българскитѣ репарации и за българскитѣ имоти, секвестирани въ Ромъния. (Едно четене — продължение разискванията)	731
		Законопроектъ за измѣнение и допълнение на чл. 5 отъ закона за признаване права на индустриална концесия за тъкачество на копривени платове на Кузманъ Чековъ отъ София и пр. (Съобщение)	731
		Дневенъ редъ за следното заседание	751